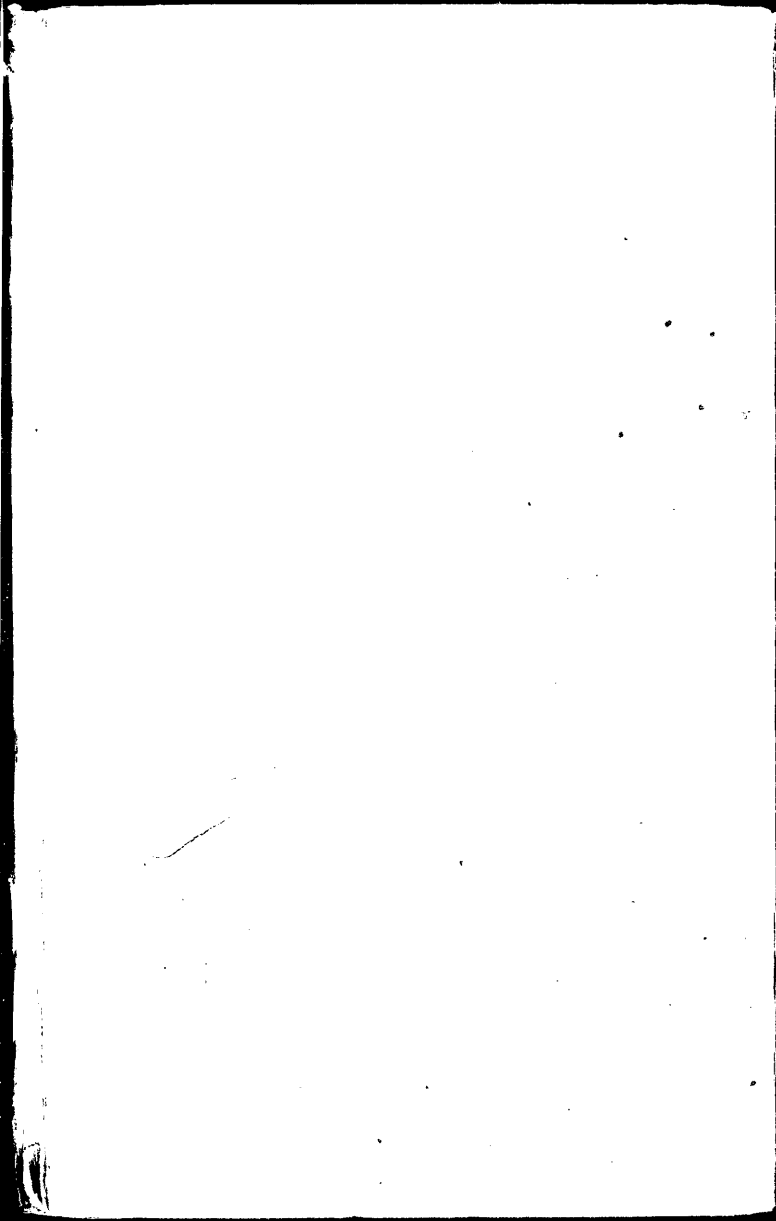
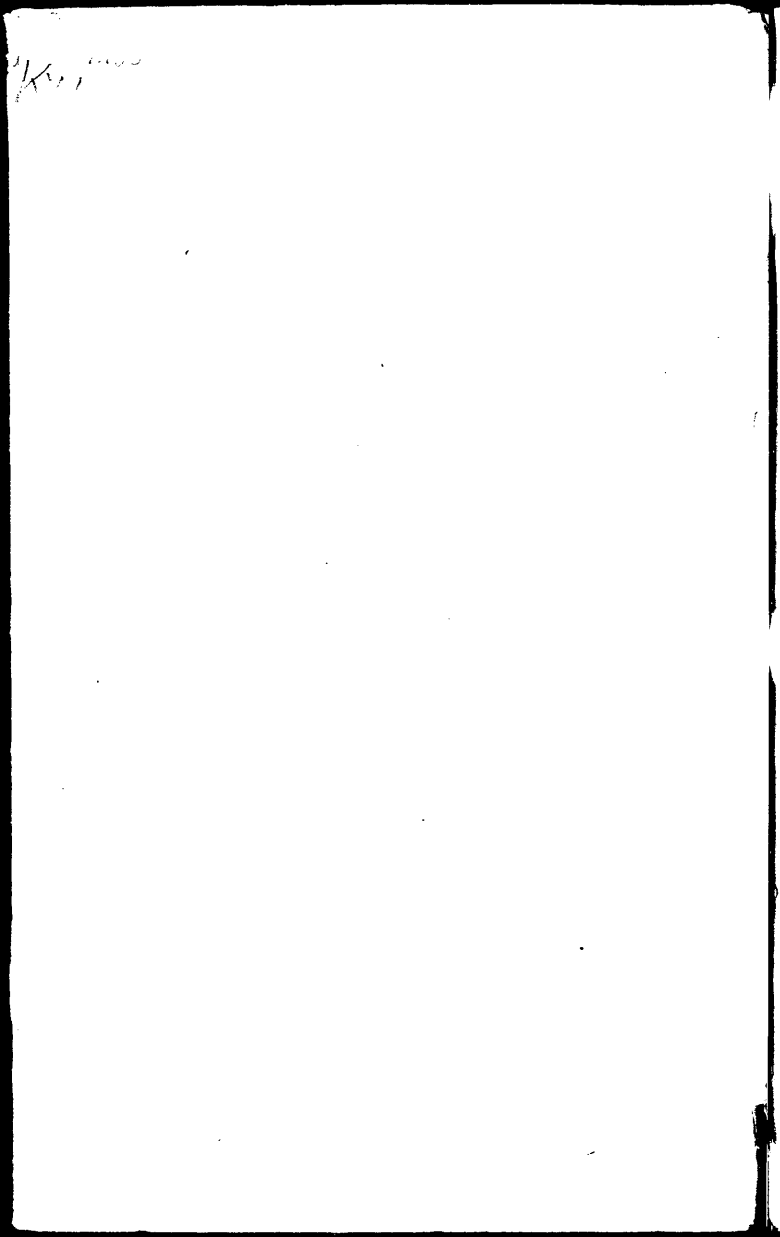

B R I E V E N
O V E R
T E X E L

E N D E
N A B Y - G E L E G E N
E I L A N D E N ;

U I T D E A A N T E K E N I N G E N V A N
W Y L E N D E N H E E R E

P I E T E R V A N C U Y C K ,

In leven Kunst-Schilder in 's Graavenhaage,

T E S A A M E N G E S T E L D

D O O R

J. G. V A N O L D E N B A R N E V E L T ,
g e n a a m t T U L L I N G H ,

Oud-Fiscaal van de Generaliteit.

M E T P L A A T E N .

T E D E L F T ,

B y M. R O E L O F S W A E R T ,
B o e k v e r k o o p e r i n d e J a c o b - G e r r i t - S t r a a t .

M D C C L X X X I X .

A A N D E N

L E E Z E R.

Toen ik op den 20sten July van den jaare 1757 op de Hooge School te Leiden tot Leeraar in de beide Rechten bevordert was, keerde ik denzelfden dag naar den Haage terug, en wierdt des avonds door myn waardigen en nu zaligen Oom en Voogd den Heere OTTO VAN CATTENBURCH gebragt in een gezelschap, hetwelke bestond uit lieden van onderscheiden rang en beroep, die zich door gulle, vrye en ongedwongen gesprekken, vooral over Kunsten en Weetenschappen, verlustigden, en met elkanderen een vriendelyk *collation* hielden; welk gezelschap zich des vrydags verzamelde, en by de leden rond-ging.

Hier ontmoetede ik den Heer PIETER VAN CUYCK, een uitmuntenden Kunstschilder; Hy was gesproten uit een oud en deftig geslacht, hetwelke den Roomschegezinden Godsdienst was blyven aankleeven, en, honderden van jaaren geleden, zyne woonplaats in 's Graavenhaage gevestigd hadt; Hy hadt een goed hart, en bezat veel verstand, een zeer levendigen en opmerkzaam geest, en eene sterke verbeeldingskragt; ook waren zyne gesprekken vol vuurs, en zyne uitdrukkingen eigenaartig en kragtig; van zyne vroegste jeugd tot de Schilderkunst opgeleid, hadt Hy zich in de daar toe noodige Weetenschappen zeer geoeffent; Hy hadt de Natuur in Haare meenigvuldige vertooningen en

voortbrengfelen met een opmerkend schilders-oog befchouwt; Hy hadt kennis van de Hiftorien en Oudheden, inzonderheid van de Vaderlandfche; Hy was een liefhebber van Werken van geest en fmaak, en hadt er veele, en in 't byzonder de beftte Fransche Dichters, gelcezen; ook maakte Hy zelf zeer geestige vaarzen; jammer was het maar, dat Hy zich op Wysgeerige kundigheden en op taalkunde niet hadt toegelegd, en Hem dus het vermozen ontbrak, om zyne gedachten en aanmerkingen in de vereifchte ordre te fchikken, in het ware licht te plaatfen, en in eene zuivere en dierlyke taal op het papier te brengen; ondertusfchen hadt Hy eene zeer grondige kennis in alle de deelen der Schilderkunft; ook waren zyne tekeningen leevendig, geestig, eigenaartig en kragtig, vooral in het afmaalen van de onderfcheiden kenmerken, en driften der menfchen, en Hy wist aan de waterverw eene meer dan gemeene kragt te geeven, in één woord, zyne uitvoering was in alle deelen regt meesterlyk.

Hy hadt een zeer goed voorkoomen; Hy was welleevend, befcheiden, en zeer aangenaam in gezelfchap.

Zyne denkwyze was edelmoedig, doch zyne fterke verbeeldingskragt veröorzaakte natuurlyker wyze, dat Hy zich ligtelyk en te zeer liet voorinneemen, hetwelke dan ook by verloop van tyd wel eens verandering van gevoelens te weeg bragt; niet te min was Hy een ftandvastig en warm vriend; zoo als dan ook onze gemeenzaame vriendschap ge-

duurende eene reeks van dertig jaaren onafgebroken heeft voortgeduurt tot aan zynen dood, die, na dat Hy door meer dan één overval van beroerte zeer verzwakt was geworden, Hem de oogen sloot op den 23ten September van den Jaare 1787, toen Hy den ouderdom van zeven-en-zestig jaaren min twee dagen bereikt hadt.

Meenigmaal hadt de Heer VAN CUYCK my gesproken van zyne aantekeningen nopens Texel, alwaar Hy verscheiden jaaren by één zyner vrienden het zomer-verblyf gehouden hadt, en aangaande de naby-gelegen eilanden, die door Hem bezigtigt waren; de geestige tekningen, welke Hy van de voornaamste plaatsen op die eilanden hadt gemaakt, waren my ook door Hem vertoont, en meer dan eens gaf Hy my zyn verlangen te kennen, om deeze zyne aantekeningen met de noodige plaaten in 't licht te geeven, na dat ik dezelve nagezien, en met opzigt tot styl en taal verbeterd zoude hebben; maar, hoe zeer ik ook verlangde die aantekeningen te leezen, verhinderden myne toenmaallige bezigheden my nochtans, om mynen Vriend eene byzondere lust te toonen tot den arbeid, dien Hy van my verlangde; dus bleef het werk sleuren tot na zynen dood; wanneer ik, kort daar na van alle Ampts-bezigheden ontslagen zynde, aan den Heere en Vrouwe DE MEY, Schoonzoon en waardige Dochter van myn overleden Vriend, te kennen gaf myne genegenheid om de gemelde aantekeningen van Hunnen nu zaligen Vader ter drukpersse gereed te maaken en uitte geeven; het geen

Zy gereedelyk beëamden, en my dienvolgende de aantekeningen als mede eenige van de daar toe behoorende tekeningen ter hand stelden, terwyl ik de overige van die tekeningen verschuldigt ben aan de goedwilligheid van denzelfden Heere, by Wien myn overleden Vriend zoo meenigmaal het zomerverblyf op Texel gehouden hadt.

Gaarne deedt ik eene offerhande aan de Vriendschap, door dit Werkje, hetwelke myn Vriend zoo dikwyls verlangte hadt in druk te zien, in zynen tegenwoordigen staat te brengen; ik heb noodig geoordeelt hetzelfde in een nieuwen vorm te gieten, maar ik heb evenwel zoo veel mogelyk gebruik gemaakt van de eigenaartige uitdrukkingen van den Schryver.

In het jaar 1780 wierdt door den Heere VAN CUYCK uitgegeeven eene *Beschryving van eenige Oudheden, gevonden in een Tumulus of begraafplaats op het eiland Texel*, met afbeeldingen; op bladzijden 10 en 11 gaf Hy reeds te kennen, *voorneemens te zyn, om, by genoegzaam ledigen tyd, de Dorpen en Gezigten van Wieringen, Texel, het Vlie en ter Schelling, met de beschryving dier Eilanden in 't licht te geeven*; maar gelyk Hy die Beschryving uit zyne algemeene aantekeningen over Texel getrokken hadt, zoo als ligtelyk bespeurt kan worden uit het geene Hy ten aanzien van het Dorp de Waal en met opzigt tot de Romeinen in dat Werkje heeft ingelascht; zoo heeft die afzonderlyke uitgaaf een aangenaam en nuttig cieraad aan deeze Brieven ontnomen, waar in de beschryving dier Oudheden an-

ders haare natuurlyke plaats gevonden zoude hebben.

Ik heb geene gelegenheid gehad om na te gaan, of al, wat myn overleden Vriend omtrent Texel heeft aangetekent, volkoomen juist is; maar, indien daar aan al iets ontbreken mogt, zal de Leezer zulks rykelyk vergoed vinden door het leerzaam, nuttige en aangename, hetwelke de Heer VAN CUYCK overal in deeze zyne aantekeningen verspreid heeft; zoo dat ik my vleije, dat dit Werkje welkom zal zyn by alle de geenen, die de kennis van alle de deelen van den Vaderlandschen grond, en van al, wat op denzelfen weetenswaardig is, op prys stellen; te meer daar Texel en de nabygelegen eilanden door hunne afgelegenheid minder bekend zyn.

Ik heb de uitgaaf van dit Werkje niet willen vertragen tot dat de geestige tekeningen van mynen Vriend in plaat gebragt zouden zyn; ik zal dezelve door eene kundige hand in het koper laten brengen, indien ik, zoo als ik my vleije, een genoegzaam getal intekenaars bekoome, om de kosten te kunnen goedmaaken.

Ik heb myn naam als uitgeever mede op het Titelblad geplaatst, om dat ik het my tot eene eer rekene, en het my ten hoogsten aangenaam is, een Vriend geweest te zyn van eenen zoo waardigen en kundigen Man, als de overleden Heer VAN CUYCK waarlyk geweest is.

I N H O U D

D E R

B R I E V E N.

- I. *Reis van 's Graavenhaage naar Texel.*
- II. *Oudheid en oude toestand van Texel.*
- III. *Loisgevallen van Texel; strekking van Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonniköog; lengte, breedte en luchtsgeftelsheid van Texel.*
- IV. *Verschillende gronden van Texel; iets van de oude gronden van Holland in 't gemeen.*
- V. *Voortbrengfels van Texel.*
- VI. *De Stede de Burgt.*
- VII. *Het gewezen Dorp den Westen; het Dorp den Hoorn; het Horntje; de Mient.*
- VIII. *Het Dorpje de Koog; het Eijerland.*
- IX. *Het Dorp de Waal; het Dorp Oostereinde; het gehugt het nieuwe Schild; de Haven van Texel.*
- X. *Het Dorp het oude Schild; de Putten; de Buitenplaatsen Braakenstein, Roozenhout, en de Plantaadje de Engelsche Steen; de hooge Berg.*
- XI. *De Dyken; de Polders; de Eendenkooijen.*
- XII. *Bevolking van Texel; Godsdienst, gedaante, taal, kleeding en imborst der Inwooneren.*
- XIII. *Huishouding; gewoonten.*
- XIV. *Vermaaken.*
- XV. *Het Eiland Wieringen.*
- XVI. *De Eilanden Vlieland en Terschelling.*

B R I E V E N
O V E R
T E X E L
E N D E
N A B Y - G E L E G E N
E I L A N D E N.

E E R S T E B R I E F.

Reis van 's Graavenhaage naar Texel.

Gy verlangt, myn Vriend! dat ik u mededeelde de byzonderheden nopens dit eiland, op hetwelke ik nu meer dan eens by onzer beider vriend myn zomer-verblyf gehouden heb; en Gy wenscht ook iets te weeten van de daar by-gelegen eilanden; ik zal, zoo veel mogelyk is, aan dit uw verlangen trachten te voldoen; en om U een klarer denkbeeld van die eilanden, en vooral van Texel te geeven, zal ik by myne brieven voegen eenige tekeningen, welke ik van de voornaamste plaatsen

gemaakt heb, en niet twyfel, of zullen het geen ik u te zeggen heb veel ophelderen.

Ik begin met myne reis van 's Graavenhaage naar dit eiland; ik heb die reis gedaan met de gewoone schuiten en rytuigen, en door den gewoonen weg; doch Gy begrypt van zelven, dat Gy, geen geld ontziende, overal afzonderlyke rytuigen kunt bekoomen.

Ik vertrok dan in het laatste van Mey met de trekfchuit van vyf uren uit 's Graavenhaage over Leiden naar Haarlem, en nam myn intrek in het Leeuwerkje, om dat de postwaagen aldaar afrydt, en men dus het oogenblik van deszelfs vertrek op zyn gemak kan afwagten.

Deeze wagen rydt des morgens ten negen uren; maar men moet de voorzorg gebruiken, om eene plaats te laten bespreken, indien men geen gevaar wil loopen om een dag te Haarlem te moeten vertoeven, dewyl er daags maar één wagen vertrekt.

In de Beverwyk gekoomen, heeft men gelegenheid om zyne lever te schudden door het hosfen van den wagen over de groote keyen van de oneffen straaten, welke daar omtrent veel gelyken naar die van de Bild buiten Utrecht.

Van de Beverwyk rydt men over de ruime geest tot Alkmaar; die geest is vermaard door de bloedige gevechten, die daar te meermaalen tuschen de Westfriefen en Hollanders zyn voorgevallen, en door brand en moord in de tyden van het kaas- en brood-spel.

Ik besloot een paar dagen te Alkmaar te vertoeven, om de overblyfsels van het vermaarde Slot en de Abt dy te Egmond te zien; aldaar vindt men in een Ledikantje het afbeeldsel in koper, en het Praalgraf, van den Graave Jan van Egmond, die een togt naar Jerusaleem gedaan heeft; en van zyne Huisvrouw; ook ziet men daar omstreeks het aangenaame bosch en de heerlykheid van Bergen, alwaar men wil, dat alle soorten van vogelen, inzonderheid Phaifanten, en in den natyd alle trekvogels in grooten overvloed gevonden worden.

In Alkmaar is ook eene schoone Kerk, zynde een Gotthiek gebouw van een vry goeden smaak, waar in schilderyen hangen op pancel, die aan elkanderen vastgemaakt zyn, en de zeven werken van barmhartigheid benevens het laatste oordeel verbeelden, zynde zeer wél gedaan, en met opzicht tot de costume van kleederen en gewoonten zeer aanmerkelyk voor een liefhebber van de Vaderlandsche Oudheden; deeze schilderyen zyn in de beeldstormery gelukkiglyk voor de verwoede vuis ten van het dweepzieke gemeen geborgen geworden.

In het choor staat eene vierkante marmere Tombe, waarop een leeuw in opwerk, of zoogenoemt *bas-relief*, is uitgehouwen, en waar onder het lyk van Graave Floris den vyfden gelegen heeft, of noch legt; het dekstuk is in twee of drie stukken gebroken geweest, doch er naderhand wederom opgelegd.

De Kaasmarkt is hier ook van zoo veel aanbe-

lang, dat op éénen marktdag in dit zelfde voorjaar gewoogen en verhandelt zyn driemaal honderd drie-en-dertig duizend, drie honderd, en veertig ponden kaas.

Niets verder te zien zynde, dat een langer verblyf waardig was, vertrok ik na twee dagen toevens, met eene zeer ruime en gemakkelyke trekschuit, waar in eene goede roef was, naar Schagerbrug, aldus genoemd, om dat de weg aldaar heen leid naar het fraaije Dorp en Kasteel Schagen, hetwelke voorheen in lyftocht gegeven wierdt aan de jonger zoonen uit het huis van Beijeren; en, zoo ik my niet bedriege, behoort het thans aan het huis van d'Outremont; het Kasteel heeft ronde torens op de vier hoeken, is oud, maar noch in een zeer goeden staat; ik heb er een afbeeldsel van vrouwe Jacoba gevonden, denkelyk van Haaren tyd, als zynde in lymverwe op paneel geschildert; het is het beste, dat ik ooit van Haar gezien heb.

In dat Kasteel zyn noch eenige oude meubilen, en daar onder ledikanten, waar van de lakens rondom als kant genaait waren, met ridderlyke spelen en veldslagen; ik twyfel niet of die huiscieraaden dagtekenen van twee honderd jaaren herwaards.

In dit Dorp Schagen heeft noch eene byzondere gewoonte plaats; des zondags van de Kermis koomen de jonge meisjes na kerktyd op het kerkhof, alwaar ieder jongman, die lust heeft, eene zoogenoemde kermisvryfter gaat uitzoeken, welke ge-

duurende dien tyd getrouw by dien vryer blyft, en met hem alléén danst, zonder zich buiten zyne toelaating door eenen anderen, al ware het zelfs een vreemdeling, ten dans te laten leiden, of zich met denzelven gemeenzaam te maaken; zekerlyk een overblyffel van de voormalige eenvoudigheid der zeden, en teffens een bewys, dat het niet gemakkelyk is, oude gebruiken te veranderen of aftefchaffen; maar ik twyffel, of zoodanige kermis in de nabyheid van Amsterdam of den Haag vreedzaam eindigen zoude, en zonder een gedenkteken aan deeze of geene vryfter na te laten.

De afftand van Alkmaar tot Schagerbrug is vier uren, en Schagen legt omtrent een uur verder oostwaards; aan die brug staat eene herberg, daar men van goed eeten, logement en rytuig naar de Helder of het nieuwe Diep voorzien kan worden; een wagentje van vicren kost zeven guldens, en een fargon een ducaat.

Van Schagerbrug vaart ook een trekschuitje, hetwelke U in een uurtje brengt door de Zype tot eene herberg, *het zand* genoemd, van waar des morgens ten negen, en des namiddags ten twee uren een bolderwagen in twee uren naar de Helder rydt; werwaards men ook ryden kan over het zogenoemde Koegras; welk Koegras eigenlyk bestaat uit zand- en slib-gronden, die op veele plaatfen zoo onpeilbaar diep zyn, dat de geen, die er in viel, zoude moeten vergaan, waarom men zich van een ervaren voerman dient te voorzien, in-

dien men niet verkiest met den gewoonen postwaggen te reizen; op dit Koegras weiden meer dan twee duizend schaapen en veel jong rundvee, onder opzigt van de huislieden aan de zoogenoemde Keeten, zynde twee groote boerenwooningen en pleisterplaatfen in het midden van dat Koegras, hetwelke door die huislieden gepacht wordt; dit Koegras wordt doorfleden door een zeer hoogen dyk, genoemd *de Zanddyk*, die in den jaare 1610 is aangelegt, en door het planten van helm en het overstuiven zoodanig is aangegroeit, dat dezelve thans tot een zeer hoog duin geworden is; die dyk diende om den oceaen te beletten, zich in het noordwesten op dat veld uit te spreiden, en zich in den Wieringerwaard te werpen, en by gevolg om te verhinderen, dat die waard genoodzaakt wierdt, om het water, hetwelke met de ebbe wederkeerde, in zynen boezem op eene geweldige wyze te ontfangen; vóór het aanleggen van dien dyk was de Helder en Huisduinen een eiland.

Doch, naar myn begrip, is zulks ook eene groote oorzaak van het verwyden van het Texelsche zeegat; want sedert dien tyd vloeit de ebbe flangsgewyze door een naauwen doorgang, en schuurt den hoek van Holland en de daar tegen over leggende westerpunt van Texel op zulk eene geweldige wyze, dat die uitwatering sedert zestig of zeventig jaaren de helft wyder is geworden, en het land noch dagelyks wordt weggeschuurt; het-

geen noch verërgert is door het indyken van een polder op Texel, tusfchen het Horntje en de Schans; in welken polder voorheen een gedeelte van het water van de reede zich by de ebbe onlastede.

Aan de Helder gekoomen, kunt gy uw intrek neemen in eene herberg, alwaar *het wapen van Haarlem* uithangt; het uitzigt der groote kamer van die herberg is voortreffelyk; zonder fpreek-trompet kan men door de vengfters het vaarwel aan de grootfte fchepen toeroepen; en wanneer men zich derwaards begeeft, zoo dra de wind oostelyk wordt, na dat dezelve in het voorjaar of in het najaar lang uit het westen gewaait heeft, en de fchepen op de reede als opgekropt zyn, zal men zich die reis geenszins beklagen, maar eene geheele rei fchepen van allerhande foort, van de Vlieter af tot het nieuwe Diep toe, zien naderen, en op die wyze byna raakende voorby de vengfters zien zeilen; nooit heb ik vreemder, grootfcher, en te gelyk fchilderaachtiger gezig gezien; ik ben er geweest, dat er naar gisfing wel drie honderd fchepen naar Zee zeilden, waar onder verfcheiden fchepen van oorlog en koopvaardy; voorheen lag er een Uitlegger voor het oude Schild, voorby denwelken geen fchip zeilen mogt zonder zyne vlag te toonen, ten einde op die wyze het finokkelen te beletten; die Uitlegger was een oud jagt met oude matroozen, doch is thans beter bemand, en aan het nieuwe Diep geplaatst; en indien de fche-

pen willen door zeilen, worden zy uit naam van de Hooge Overheid door eene bemande sloep aangehouden, en moeten boete betaalen.

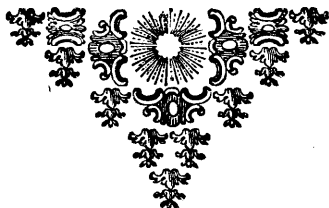
Van de Helder kunt gy langs den dyk in een half uurtje gaan tot aan het nieuwe Diep, waar in de nieuw gemaakte haven, welke langs het Koegras stroomt, uitwatert; in deeze haven kunnen meer dan zestig oorlogschepen leggen, zoo na by land, dat men er met een plank op en af kan gaan; een Fregat van dertig stukken zeilt met opstaande wand uit Zee regtfreeks in de haven, welke zekerlyk zeer veel gekost heeft, maar van het grootste nut is voor 's Lands zeevaart.

In den jaare 1769 of 1770 zonk met schoon weder en een oostelyken wind een eind van den kostbaaren dyk, die van de Helder naar het nieuwe Diep strekt, op het onverwagtfte, met eene battery van zes stukken metaal geschut, in eens weg tot de diepte van zestig voeten: de reden van dat verschynfel was wel te begrypen; de kust van ons Land legt met schillen of laagen op elkanderen; wanneer nu de zee door haar gestadig aanklotten een moerigen of weeken grond ondermynt heeft, vervult zy dien uitgeholden grond met water, waar door de bovengrond ondersteunt wordt; maar die ondersteuning ontbreekt, zoo dra de zee met de ebbe en een oosten wind de kust verlaat, en dan stort de bovengrond, met al wat er op is, zeer schielyk in de diepte.

Alle dagen, wanneer het vaarbaar weder is, vaart van het nieuwe Diep eene postschuit, welke

de brieven en reizigers naar en van Texel brengt,
alwaar het postcomptoir is.

Ik stapte in eene lootschuit, welke naar het Eiland moest, en zeilde met een zuidwester luchtje in vyf kwartier uurs tot aan 's Lands trap aan den Texelschen dyk.

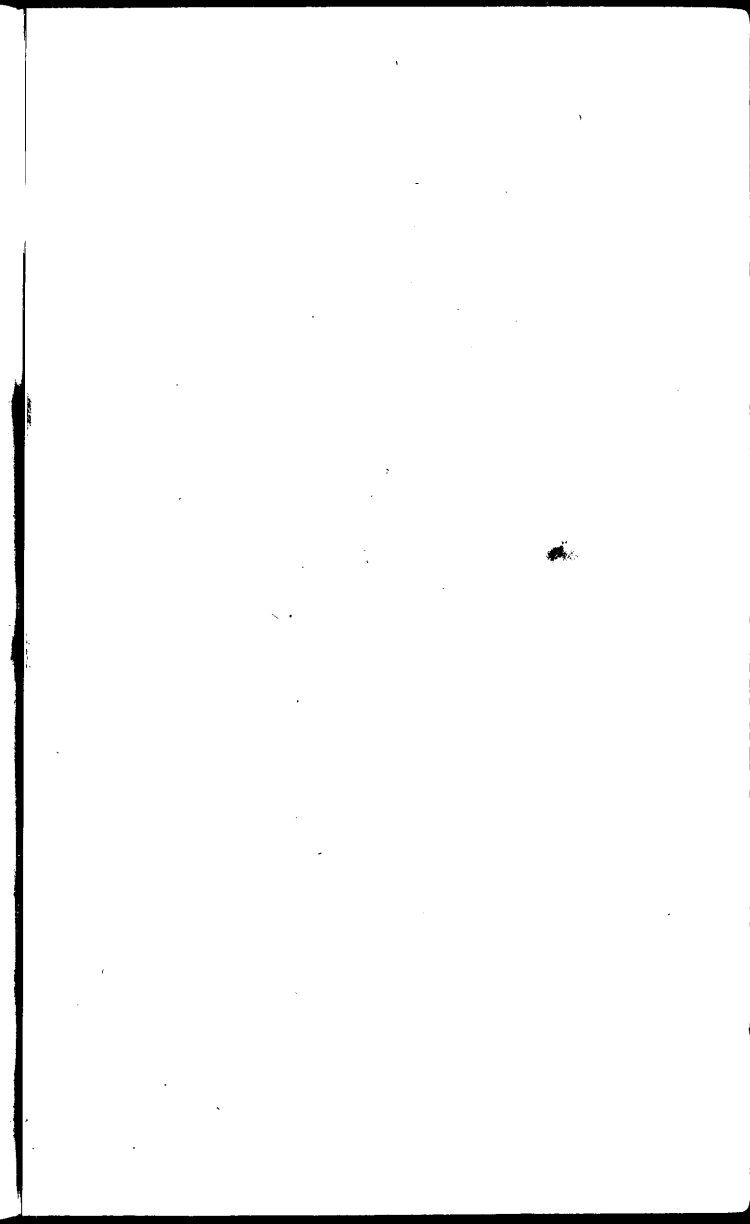

T W E E D E B R I E F.

Oudheid en oude toestand van Texel.

Welkom op Texel, myn Vriend! maar eer ik U door het Vlek en de Dorpen geleide, moet ik U eerst iets zeggen van de oudheid en lotgevallen, van dit eiland; — van zyne strekking; — van de luchtsgefteltheid; — van den aart der gronden; — en van zyne voortbrengfelen; en wanneer wy dan den aart en natuur van dit eiland, welke naauwelyks eenige verandering onderhevig is, te faamen befchouwt hebben, zullen wy ons met het toevallige en veranderlyke bezig houden, te weeten, met het Vlek en de Dorpen; — met de dyken; — en met de Inwooners.

Zonder twyffel is het eiland Texel aan de Romeinen reeds bekend geweest; vermits dat overwinende Volk gewoon was zyne krygsbenden en legertrain naar Oostfriesland te brengen door den Rhyn in de gragt van Drufus, van daar door den Yffel, en verder door het Vlie; en dus ook wederom te rug; het geen gemakkelyker en veiliger was, dan door Overysfel en Salland, alwaar veele moerasfen en woeste bosfchen waren; of door het Munsterfche, ter dier tyd bewoont door Volkeren, die den Romeinen geenszins genegen waren, waar van de nederlaag van Varus ten fprekenden bewyze verftrekte.

Ook is men het eens, dat Germanicus de schipbreuk, door Tacitus beschreven, geleden heeft op de hoogte van die ondiepten, die thans *de Wadden* genoemd worden; doch het geen aan den buitenkant geweest moet zyn, vermits, de zee ter dier tyd veel laager zynde, die wadden ook laager geweest moeten zyn.

Zelfs is het waarschynelyk, dat de Romeinen op dit eiland een gewoon verblyf hadden; de naam en legging van de voornaamste plaats op Texel schynt zulks duidelyk aan te toonen; de Kerk van den Burgt legt noch op een heuvel, omringt met een sloot, welke ter dier tyd eens breede gragt schynt geweest te zyn; en op dien heuvel heeft zekerlyk gestaan de eigenlyk-gezegde Romeinsche Burgt, die vervolgens zyn naam aan het geheele Vlek gegeven heeft.

Ook zyn in het begin van deeze eeuw aldaar gevonden eenige Romeinsche penningen, waar van ik de aftekeningen hier nevens voeg; en de *tumulus* of begraafplaats, welke ik, met het geen daar in gevonden is, heb afgetekent en beschreven, moet, naar myne gedachten, als een overblyffel van de Romeinen beschouwt worden.

Het koomt my ook geenszins onwaarschynelyk voor, dat de Romeinen zich op Texel van levensmiddelen en verdere noodwendigheden voorzien zullen hebben; alzoo het onbetwistbaar schynt te zyn, dat Texel in oude tyden veel grooter is geweest; immers moeten de veertien zwaare vloedea

tusfchen de jaaren 860 en 1170, waar van de Schryver van *het oude Bataviefche zeefttrand* gewag maakt, en die van de jaaren 1173, 1395, 1400, en zoo voorts, veel lands aan het Eiland hebben doen verliezen; en het is ook zeker, dat aan het noorden van Texel een bosch geftaan heeft; want, omtrent veertig jaaren vóór dat Junius zyne *Batavia* fchreef, hadt Pieter van Santen, Schout van Texel, op het Stadhuis doen aantekenen het getuigenis van eenen Texelaar, die toen honderd en twintig jaaren oud, maar noch wél te pas en gaauw was, en die heilig en in alle oprechtheid verklaart hadt, dat aldaar in zynen tyd noch een bosch hadt geftaan; waar van, volgens het getuigenis van Junius, noch veele ftronken omtrent den jaare 1550 onbeweegelyk in den grond van de zee zaten; waarom de fchippers dien hoek vermydeden, vermits zy, hunne ankers aldaar werpende, dezelve zoo vast in die ftronken raakten, dat zy ze onmogelyk konden opwinden, en dus genoodzaakt waren hunne kabels te kappen; Gy kunt, indien het U lust, daar over naleezen *de Kerkelyke Oudheden van Noordholland*, bladzyde 399 in de aantekeningen.

Ook myden de Visfchers tegenwoordig noch die plaats, om dat zy hunne korren, als die daar vast raaken, kwyf zyn.

Oude lieden op Texel, die zulks van hunne ouders vernomen hadden, hebben my ook verhaalt, dat omtrent anderhalve eeuw geleden achter de

Koog zoo veel voorland en uiterwaard lag, dat een boer niet meer dan drie vragen daags met zyn hooiwagen kon haalen.

Ik heb meenigmaal de paskaarten nagegaan, en ben hoe langer hoe meerder in de gedachten gekoomen, dat de zwaare bank, die onze kusten als omringt, en de *Breeveertien* genoemd wordt, de oude zeeweering van ons Land is geweest; en dat de zee, dezelve ééns doorgebroken hebbende, het laage land en de mindere duinen heeft ingeslokt; ook toonen de drie zandbanken, die tusfchen de breeveertien en de kust leggen. en de zeekust mede als omringen, genoegzaam aan, dat tusfchen beiden ook noch hoogtens gelegen hebben.

Alle de gronden van deeze banken zyn zoo hard als metaal; de breeveertien is aan de binnenzijde steil als een muur naar om laag gaande, en heeft aldaar zes-en-twintig vademmen diepte; aan den buitenkant is het noch dieper; doch aldaar loopt zy glooiende op tot op veertien vademmen, waar op zy gemeenelyk blyft, en waar van zy haaren naam draagt; maar de vaste wal naderende is zy wat ondieper, en wel tot tien of negen vademmen toe.

De eerst daar aan volgende bank heeft tien vademmen diepte, en de zee is tusfchen die en de volgende bank aan den binnenkant dertien vademmen diep.

De volgende bank legt anderhalf uur van het strand, en is weer minder diep; en de digtste bank legt omtrent een uurtje van het strand; en zy strek-

ken zich alle naar de zyde van Katwyk; van dit alles ben ik onderrigt geworden door oude vischers, die altyd op die hoogte gevaaren hadden.

Nu zal de breeveertien zestien of zeventien uren, min of meerder, van de kust leggen; en welk eene menigte van boschen en landen moet dan in die uitgebreidheid tuschen de breeveertien en de vaste kust niet gelegen hebben! en het is dus ligtelyk te begrypen, dat de zee, eens die ontzaglyk-hooge bank doorbreckende, of daar over stortende, eene geweldige verwoesting in die boschen en landen moet hebben aangerigt: ik heb verscheiden hoornen van groote harten gezien, die door het zee-gewormte doorknaagt, en op de hoogte van de breeveertien opgevischt waren; ook koomt het my onmogelyk voor, dat 'er zwaare boschen op de uiterste boorden der ziltige en veranderlyke stranden zouden hebben kunnen groeijen, zonder dat 'er een breed voorland gelegen hadt, en zy dus voor den eersten aanval der zeewinden beschut waren geweest.

Toen de overblyffels van het Huis te Britten zich vertoont hebben, is er een naauwkeurig kaartje van gemaakt, het welk ik gezien heb, en waar uit, myns bedunkens, bleek, dat het zelve Huis niet op den kant van den oceaen is gestigt geweest; en de gezonde reden schynt ook van zelven mede te brengen de onmogelykheid, dat het aldaar zoude hebben kunnen worden gevestigd.

En ik twyfel dus niet, of Gy zult met my be-

fluiten, dat Texel in oude tyden veel grooter moet geweest zyn.

Maar het is meer onzeker, of Texel ooit aan de vaste kust is gehegt geweest; en zoo ja, wanneer, en door welke lotgevallen van stormen en water-vloeden, hetzelfde in een eiland is verandert; volgens Ubbo Emmius zoude het Vlie in den Jaare 1222 tusfchen Stavoren en Enkhuizen niet veel breeder geweest zyn dan een vlietje, en de verdere uitgebreidheid, alwaar nu de Zuiderzee stroomt, bouwland of boschaadje; Hy zegt, dat het riviértje het Vlie voorheen wyder was, het welk ook noodzakelyk heet moeten zyn, indien de Romeinsche vlooten jaarlyks door dat riviértje het krygsvolk in en uit Oostvriesland van en naar den Rhyu voerden; ook zoude volgens de *Beschryving van het oude Bataviesche Zeestrand* de Noordzee tegenwoordig wel vyf-en-twintig voeten hooger zyn, dan in dien tyd; en die Schryver tekent verder aan, dat er in den Jaare 1400 een verschrikkelyke storm ontstaan was, waar door de gaten tusfchen Texel en Wieringen zoo wyd wierden, dat men met groote Schepen naar Enkhuizen en Amsterdam kon vaaren; indien dat nu waar is, als mede, dat de Stad Dordrecht tot dien tyd toe de voornaamste Zeehandelplaats van Holland is geweest, dan is het ook zeker, dat er vóór dien tyd geene groote schepen by Texel in den occaan gevaaren hebben; als mede dat de Zuiderzee toen oneindig laager zal geweest zyn, of wel in het geheel geene zee, maar

maar land, het welke slegts met kreeken en gragten doorsneden was; welk gevoelen ook schynt bevestigd te worden door Melis Stoke, wanneer Hy zingt,

„ Willem die in Oostfriesland was Hevet j mare
 „ vernomen das Dat zyn Broeder is bleeven doet
 „ Met turichheden harde groet Es Hy ter Zype ko-
 „ men gereeden Ende Hi bat om geleeden.”

Maar kwam nu Willem in den Jaare 1203 uit Oostfriesland ter Zype *gereden*, zoo schynt het dat Hy uit Oostfriesland over land in de Zype moet gekomen zyn, en dat dus de Zuiderzee toenmaals land moet zyn geweest, in het welke hier en daar mogelyk groote poelen gevonden wierden.

In den Giftbrief van Keizer Otto den derden, gedagtekent den 25ten September van den Jaare 985, waar by aan Graave Diederik den tweeden in eigendom gegeven worden alle de landen, die Hy voorheen ter leen bezeten hadt, wordt Texel genoemd eene landstreek en Graaffchap, maar geenszins een eiland.

Uit dat alles zoude men derhalven moeten opmaaken, dat Texel in oude tyden aan de vaste kust was gehegt geweest; doch aan den anderen kant blykt uit een ouden blaffert van de goederen van de Kerk te Utrecht, waar onder Texel in het geestelyke behoorde, dat ten tyde van Bisshop Odilbaldus een Priester, genoemd Sybrand, alle de Kerken op het *eiland* Texel door bevel van den Bisshop bestierde; waar uit dus zoude blyken, dat Texel reeds

vóór den Jaare 900 een eiland genoemd wierdt;
 waarom ik meen, dat Gy, zoo min als ik, zult
 durven bepaalen, of Texel in oude tyden al of niet
 tot het vaste land heeft behoort, en door verschrik-
 kelyke stormen en watervloeden daar van zoude
 wezen afgescheurt; en ik laat aan U over, myn
 Vriend! om zulks, indien het U de moeite waard
 is, verder in de oude Schryvers na te spooren.

DERDE BRIEF.

Lotgevallen van Texel; strekking van Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog; lengte, breedte en lichtsgeftelheid van Texel.

Heb ik U, myn Vriend! by myn voorigen niets anders dan min of meer waarschynelyke gisfingen omtrent de oude gedaante van Texel kunnen mededeelen; het geen ik U omtrent de lotgevallen van dit afgezonderde eiland zeggen kan, zal mede niet veel zyn.

Ik heb U reeds gemeld, dat Texel in den Gift-brief van Keizer Otto den derden, van den Jaare 985, een Graaffchap genoemd is; maar, wanneer die landftreek tot een Graaffchap is geworden, en welke Graaven het beftier aldaar in oude tyden gehad hebben, daar van is my tot noch toe niets voorgekoomen.

Texel wierdt als een Graafelyk leen bezeten by Jan van Henegouwen, broeder van Graave Willem den goeden, den derden van dien naam; Willem de vierde schonk aan die van Texel het poorterschap, zoo als die van Alkmaar hetzelfde bezaten; maar de Texelaars verlooren dit recht met alle hunne overige voorrechten, na dat zy met de Kennemers, en met die van Wieringen oproerig waren geworden, en de Stad Haarlem aan hunnen Vorst hadden trach-

ten te ontweldigen; zy mengden zich ook in het zogenoemde kaas- en brood-spel, maar wierden door den Hertog van Saxen gevoelig gestraft; vyf-en-twintig personen van Texel, in het zwart gekleed en ongegord, moesten knielende om vergiffenis koomen smeeken; de Handvesten moesten aan den Hertog worden ter hand gesteld; de Texelaars moesten het huis van den Hertog sterk maaken; zy moesten duizend Andries-guldens, toen acht-en-twintig stuivers doende, tot boete betaalen, en gedurende twee maanden vyf-en-twintig knegten onderhouden, die onder den Schout stonden, en dienen moesten om het Eiland in rust te houden.

In den Jaare 1522 wierdt Texel door de Geldersche Friesen gebrandschat; de Water-geuzen deden er in den Jaare 1571 eene landing; het welke de Engelschen in het Jaar 1672 mede trachteten te onderneemen, maar eene ongewoone ebbe, en een daar op volgende noordwester storm stelden die onderneeming te leur.

Zie daar, myn Vriend! eene flauwe schets van de lotgevallen van dit eiland, waar van by de Schryvers zelden gewag wordt gemaakt.

Texel, Vlieland, Terschelling en Ameland strekken zich in een krommen lyn van het westen naar het oosten langs de Hollandsche en Friesche kusten; de drie eerstgenoemde behooren onder Noordholland, en Ameland is eene onafhangelijke Heerlykheid, behoorende aan het huis van Nassau.

Behalven de gemelde eilanden is er noch één, hetwelke Schiermonnikoog genoemd wordt, zynde

eene vrye Heerlykheid, toebehoorende aan een Noordhollandschen Heer, die het zelf bewoont; de overige eilanden zyn meest onbewoonde grienden; tusfchen die laatste en de Friefche yaste kust zyn de ondiepten, die men *de Wadden* noemt, alwaar het op veele plaatsén zoo droog is, dat de genen, aan wien de killen en droogtens bekend zyn, te paard van Ameland tot in Friesland kunnen ryden.

Het eiland Texel zal van het Horntje tot aan de Koog twee uren, en tot het 's Landshuis op het Eijerland vyf uren, gaans zyn; en de breedte van het oude Schild in het zuiden tot aan het Noordwester strand zal omtrent twee uren wandelens wezen.

Gelyk Texel omtrent één graad meer noordelyk legt dan den Haage, koomt het aangenaame faifoen er ook omtrent veertien dagen laater, zoo dat de boomen zoo veel laater uitloopen en bloeijen; maar daar en tegen blyft het in het najaar zoo veel langer groen; ik heb op de Buitenplaats van den Heere Roozenboom eene linden-laan gezien, welke in het midden van November noch volmaakt in haar blad stond; ook is het in den zomer nooit zoo heet en in den winter nooit zoo koud op Texel, als meer zuidelyk; in den harden winter van den Jaare 1765 bleef het water in de potjes van de kanarykooijen onbevrooren, fchoon dezelve hingen in een ruim falon, alwaar geen vuur gestookt wierdt, waarfchynelyk wordt zulks veröorzaakt door de falpeterachtige uitwaasfemingen van de zee, waar door het Eiland omringt wordt.

Ik geloof niet, dat er éene gezonder landstreek wezen kan; de lieden worden er oud, en, de kinderziekte alleenlyk uitgezondert, zyn er de besmettelyke ziekten zeer zeldzaam.

De sterfte onder het rundvee heeft zich niet meer dan éénmaal op het Eiland geopenbaart; een boer, die naar huis koomende in het Zyper-schuitje was gaan zitten op een hoop huiden van beesten, die aan de besmetting gestorven waren, en, zoo dra hy te huis kwam, naar het veld gegaan was om zyne beesten te melken, bragt de ziekte over, met dat gevolg, dat niet alleen zyne stal, maar ook alle die van den Hoorn, geheel uitstierven, zonder dat de ziekte zich evenwel verder op het Eiland verspreidde.

VIERDE BRIEF.

Verskillende gronden van Texel; iets van de oude gronden van Holland in 't gemeen.

Is myn vorige brief wat kort geweest, deeze, myn Vriend! hoe zeer Gy een liefhebber zyt der natuurlyke Historie van ons Vaderland, zal U mogelyk te lang voorkoomen; ik zal u heden over het verschil der gronden op dit eiland onderhouden.

Het verschil der gronden in ons Land, en in het byzonder alhier op Texel, is waarlyk verwonderenswaardig.

In het zuidwesten heeft het Eiland hooge heuvels, die tot agter den Burgt doorgaan; deeze grond is volmaakt gelyk aan dien van de Veluwe, dien ik mede heb zien openen; eerst ontmoet men, ter diepte van één, anderhalf, of twee voeten, een land, hetwelke bebouwt is geweest, of met hei begroeit, zoo als in Gelderland; dan vindt men een leemachtigen grond, die doorzaait is met stecnen van onderscheiden aart en grootte, als keyën, marmer, klipsteen, agaat, gisp, en zelfs kristal; ook veel vuursteen, op de wyze als groote dropen, mét eene witachtige korst omgeeven, porphier, en zoogenoemde graniet, waar van ik hier een grooten ronden klomp heb gezien; Gy weet, myn Vriend! dat de graniet bestaat uit allerhande

foort van steentjes, die als in elkander gesmolten zyn; maar deeze klomp scheen zyne volkoomen hardheid noch niet gekregen te hebben; want na dat hy een paar jaaren in de lucht hadt gelegen, ondervond ik, dat ik denzelve met de hand van elkanderen kon scheiden, en hy zich ook als van zelve vermorzelde.

In dien grond vindt men ook veele yzer-nooten en steenen, die met yzer vermengt zyn.

Aan het hellen van die hoogte, welke *de hooge berg* genoemd wordt, tegen het zuiden, alwaar nu eene plantaadje is, legt eene ronde, gladde, en bruinroodachtige, langwerpige kei, welke door het volk genoemd wordt *de Engelsche steen*; zy stak met haaren top een weinig uit den grond, en het domme gemeen waande, dat de voet van die kei tot in Engeland doorging; doch toen dezelve ondergraven en blootgemaakt wierdt, zag men, dat het eene losse kei was, welke naar gissing omtrent vyf-en-twintig duizend ponden woog.

Ik heb hier ook een vuursteentje gevonden, waar in een schelpje zat van de soort, welke men meenigmaal aan onze stranden vindt, en zaagjes noemt,

Deeze leemachtige en met steenen doorzaaide grond heeft op de ééne plaats min, op de andere meer, omtrent drie of vier voeten diepte; en de meeste van die onderscheiden foorten van keyen en steenen zyn rondachtig; waar uit blykt, dat het water er lang overheen heeft geloopt, het zy daar zy thans leggen, het zy dan eer zy aldaar gestort

zyn; dit laafte is wel het waarfchynelykfte ; om dat het fchelpje geene gelegenheid heeft gehad om op deeze plaats in dat vuurfteentje te kunnen koomen.

Onder deezen grond vindt men allerhande foorten van zand, grof, met yzerachtig vogt als aan een gebakken , en onder zeer wit en fyn zand, zelfs mergel , dat in Engeland en elders als mest gebruikt wordt; dit mergel wordt ook op fomminge plaatfen in het Graaffchap Zutphen gevonden.

Welkè eene verfchrikkelyke gebeurtenis heeft dien grond hier gebragt? hoe koomt die zwaare en door het water geflepen keifteen toch op deeze plaats? hoe koomen er alle de fteenen, die men op die hoogtens vindt? deeze vraagen zyn moeiljelyk te beantwoorden, ten zy men met Linnæus ftelle , dat deeze plaatfen lang onder water gelegen hebben, en dat vervolgens het afloopende water die fteenen heeft nagelaaten; maar welk eene kragt van water wierdt er dan echter niet vereifcht, om zulk een lighaam, van omtrent vyf-en-twintig duizend ponden zwaarte, glad te rollen!

In zyne *Reize door Gothland* tekent Linnæus aan, dat aldaar aan de zuidelyke punt ftukken van marmerfteen leggen, die zoo groot zyn, dat veertig osfen dezelve niet van hunne plaats zouden kunnen trekken; en die Schryver betuigt niet te kunnen begrypen, hoe die ftukken reens aldaar gekoomen zyn.

Deeze hooge heuvels, daar de Burgt mede voor het grootfte gedeelte op gebouwt is, gaan langzaam

af tegen het noordwesten, en eindigen achter de voorgemelde plaats tegen de Mient; de zuidoost-oost- en noordoost-zyden van het Eiland bestaan meest alle uit kleilanden, die met flooten van brak water doorschoten zyn.

Het hooge land is met opgeworpen dykjes van elkanderen gescheiden.

De weiden aan de gemelde zyden zyn zeer nuttig voor het vee; en de schaapen, die op het zoete land ongans zyn geworden, herneemen hier hunne gezondheid.

De noordwester kust, die van het vaste land volgende, is met zandduinen bedekt.

Het zuider gedeelte van het Eiland is besloten met een hoogen dyk, die door een wier-riem bezet is; men kan hier ook noch een zomerdykje bespeuren, hetwelke thans zeer laag is, en waarschynelyk in overoude tyden genoegzaam was om het water, hetwelke toen in de Zuiderzee mogt geweest zyn, te keeren; dit zomerdykje fluit tegen de hooge landen, en legt op de meeste plaatsen een paar snaphaanschooten van den tegenwoordigen dyk; het is tot noch toe met den naam van *dykstal* bestempelt.

De landen in het hangen van de duinen waren voorheen, volgens overlevering, veel meerder bewoont, en moeten toen welvaarende en goed geweest zyn; want de Tempeliers hadden er een gestigt tuschen den Burgt en de Koog aan de linker zyde op eene plaats, welke thans genoemd

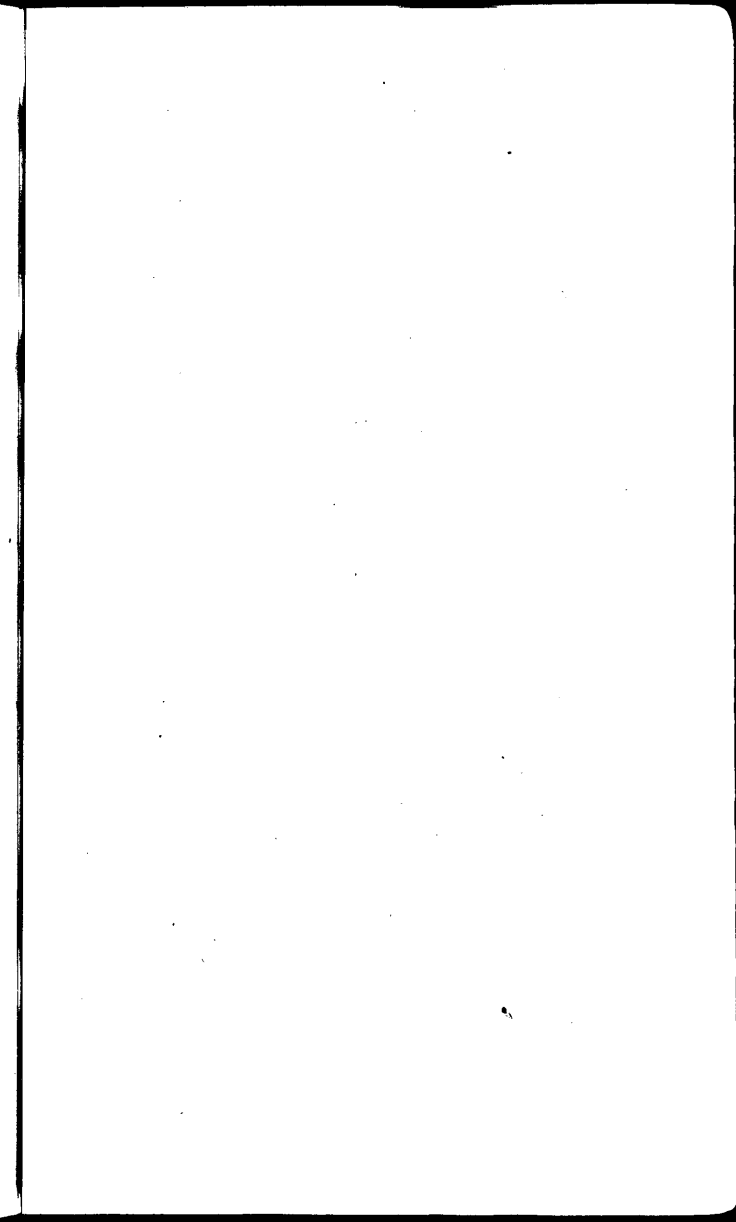
wordt *Gerritsland*; waar van nu niets meer te zien is, dan eene hooge weide.

Daar leggen ook noch landen, de *Monnikkenlanden* geheeten, en een weg draagt noch tegenwoordig den naam van *Monnikkenlaan*; het geen bewyst, dat er in dien tyd ook plantaadje en hout gestaan heeft; maar geene oude lieden hebben my kunnen zeggen, hoedaanig het gebouw geweest is.

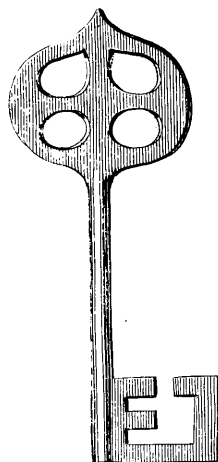
Aan deeze zyde lagen ook veele boerenwoninggen, waar van ik er noch gezien heb, maar die nu verlaaten en gesloopt zyn; en dus is er zeer veel lands, waar van de eigenaars verhuist zyn, aan den Souverain vervallen, het geen die gheele streek zeer eenzaam maakt, en welke thans voor een groot gedeelte alleenlyk gebruikt wordt om plaggen tot brandstof te steeken; op sommige plaatsen is er ook veen, naamelyk tusschen den Burgt en de Waal; en op verscheiden andere plaatsen zeer vaste blaauwe potklei, waar op niets groeit.

Een liefhebber der natuurlyke Historie van Holland zynde, zal het U, myn Vriend! gewis niet onaangenaam zyn, dat ik U by deeze gelegenheid noch iets melde met opzigt tot de oude gronden van ons Land in het gemeen.

De Heer Rykevorfel, die in der tyd eigenaar was van de hofstede Valkenbosch, gelegen aan den Loosduinschen weg niet verre van 's Graavenhaage, heeft aldaar, nu omtrent eene halve eeuw geleden, eene afzandery begonaen; die Heer deedt den

B/27

grond openen aan die zyde, daar dezelve tegen Eikenduinen stuit; en na eenigen tyd gravens vondt men op het blaauwe zand een grooten hoop asch, eenige half verbrande beenderen, en eene meenigte hartenhoornen, als mede op een weinig afstands eene van die steene doodkisten, die men elders, en ook op dit eiland Texel, gevonden heeft; de werklieden, die den Heere Rykevorfel kwamen zeggen, wat zy gevonden hadden, bragten hem niets, anders dan een yzeren sleutel, die, zoo als op sommige plaatsen noch zichtbaar was, geheel verguld was geweest; ik heb dien sleutel afgetekent, en het afbeeldsel gaat hier nevens.

In den jaare 1763 wierdt aldaar ook eene schuit gevonden; deeze zat gedeeltelyk onder het duin van Valkenbosch, maar het grootste gedeelte onder dat van de hofstede Houtrust, welke daar aan grenst; jammer was het, dat de werklieden het gedeelte, het welke onder Valkenbosch zat, afbraken, en het andere einde lieten zitten; die schuit, welke ik meer dan ééns beschouwt heb, scheen eene Romeinsche sloep te zyn geweest; maar ik kon niet zien, of het ronde gat, waar door zy het roer staken, het vooreinde of het achtereinde was geweest, om dat die vaartuigen zoodanig rond gat aan de beide punten hadden; deeze sloep zat op het wel.

De Zoon van dien Heer, een uitnemend kenner van Vaderlandsche Oudheden, heeft my meer dan ééns zyne gedagten over die kist, sleutel, asch-

hoop; en de daar by gevonden beenderen en hoornen, medegedeelt; zyns oordeels was Eikenduinen eene plaats geweest, alwaar de oude Volkeren ééns of meermaalen des jaars verzaamelden om te offeren en hunne feesten te vieren; en het is natuurlyk te begrypen, dat de eerste verkondigers van het Euangelie deeze en diergelyke gelegenheden hebben waargenomen, om de lieden, die anders door hun zwervend leven wyd en zyd verspreid waren, by elkanderen te vinden en te onderwyzen; Gy weet, myn Vriend! dat noch hendaags de Heidensche Tartaaren en Noordsehe volkeren hunnen Godsdienst op zekere vastgettelde tyden in woudächtige strecken koomen oeffenen, en de hoornen en vellen der dieren offeren; hier uit besloot die Heer, dat Eikenduinen zoodanig eene stede was geweest, en dat de kist hadt gedient voor een lyk van één der eerste verkondigers van den Christen Godsdienst, hetwelke de sleutel, zyns bedunkens, ten klaarsten bevestigde, dewyl men gewoon was, zoodanige sleutels te leggen in de graffteden van de eerste Priesteren, tot een teken van hunne getrouwheid aan den Godsdienst; en dat het ook zeer waarschynelyk was, dat naderhand eene Christenkerk omtrent die begraafplaats ter gedagtenis was opgerigt.

Of de werklieden ter dier tyd iets meerder gevonden hadden, was onzeker; want toen zy dien Heer den sleutel gebragt hadden, en Hy by de door hun aangewezen plaats kwam om dezelve te

bezigtigen, vondt Hy alles reeds verftrooit en aan stukken gellagen.

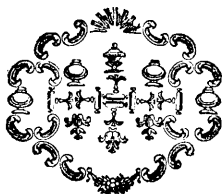
Ik heb de voorgemelde afzandery verſcheiden jaaren achter elkanderen zien voortzetten, en onder den grond groote boomen zien leggen, alle met hunne kruinen in het zuidoosten; onder die boomen waren zeer dikke en zwaare eiken, ook berken en elst; zy waren doortrokken met water, en men kon ze met de vingers aan stukken wryven, doch als zy eenigen tyd in de lucht gelegen hadden, wierden zy hard, byzonder het eikenhout, dat zwaarer wierdt dan ebbenhout.

De oude grond, waar op die boomen geſtaan hadden, was volmaakt gelyk aan die poelachtige en laage Valeijen, welke men thans noch in de duinen aantreft, en die ik in de zeeduinen van Texel mede ontmoet heb, en welke met liesch bewaſen waren, hetgeene ik er, noch groen en taai zynde, uitgehaalt en bewaart heb; de bladeren en kleine takken van die boomen waren als tot eene ſtof op en in elkanderen gepakt; en het was zichtbaar, in welk jaargetyde die boomen omver gerukt waren, dewyl er de akers en elzenknoppen noch aanzaten, die door my bewaart zyn.

Diergelyke zwaare boomen heeft men ter gelegenheid van het graven van kelders, in den Haage en elders, mede onder den grond gevonden; en in eene andere afzandery zyn ook hartenhoorns uit het wel gehaalt.

In Gelderland heb ik ook een kwartier uurs van Arnhem den grond zien openen ter gelegenheid van

het graven van een vyver op een landgoed nevens Klaarenbeek; hier zag ik niet alleen allerhande soorten van steenen, maar zelfs kopermineraal met zilver gemengt, hetwelke, gezuivert zynde, goed zilver gaf, schoon in eene geringe maate; daar was ook veel yzermineraal; doch hetzelfde vindt men mede op veele andere plaatsen in ons Land, en wel byzonder in Overysfel.

V Y F D E B R I E F.

Voortbrengfels van Texel.

U de gronden van Texel hebbende leeren kennen, zal ik myn Vriend nu bezig houden met de voortbrengfels van dit Eiland.

Gelyk hier zeer ſchoone Landeryen zyn, beſtaan daar in ook al meest de goederen van de Inwoonders; deeze Landeryen worden veelal aan bruikers ter bewerking uitgegeeven voor den derden kaas, in plaats van huurpenningen; te weeten, de weilanden, want bouwlanden zyn 'er niet veel.

Gy begrypt nu al van zelven, dat de voornaame voortbrengfels van dit Eiland beſtaan moeten in den veeteelt, en in al het geene door het vee wordt voortgebragt.

De koebeesten zyn uitmuntend, en beesten van acht of negen honderd ponden zwaarte zyn hier niet zeldſaam; ſedert dat de ſterfte van het rundvee zich op het Eiland heeft geopenbaart, heeft men begonnen meer runderen aan te fokken; en thans worden 'er jaarlyks wel een paar hondert ſtuks uitgevoert; waar door ook veele Landeryen, vooral aan de zuidzyde van 't Eiland, verbeterd zyn.

Van de koemelk wordt hier ook kaas gemaakt, waar in ſaſraan en anyszaat gemengt wordt; en de boter zoude hier zonder twyfel zoo goed zyn als in Zuidholland of Friesland, indien dezelve hier even goed als daar bewerkt wierdt.

Het aankweeken van paarden gelukt hier ook zeer wel; zy zyn zuiver van beenen en taa in het werk; ik heb by het dorp de Koog een paard gezien, hetwelke over de twintig jaaren oud was, en evenwel zoo glad en wel gedaan, dat het slechts zeven of acht jaaren oud scheen te zyn; ondertuschen was het noch nooit in een stal geweest, maar liep des winters zoo wel als des zomers met de schaapen in het veld; ook wordt 'er een springhengst op het Eiland gehouden; maar my is geene Keur bekend, waar by bepaalt is, van welke hoedanigheden die springhengst zyn moet.

Doch de voornaamste voortbrengfels van den veeteelt op dit Eiland zyn de schaapen, derzelver wol, en de kaas, welke van hunne melk gemaakt wordt; dit vee is hier zoo talryk, dat 'er jaarlyks omtrent achttien duizend lammeren naar het vaste land van Holland worden uitgevoerd, meest naar de Steden Leiden en Edam.

De schaapen koomen des winters zoo min als des zomers op stal; maar in de weide staan schuuren, die *boesen* genoemt worden, en waar in des winters hooi gebragt wordt; in die schuuren kunnen de schaapen schuilen, wanneer het sneeuw of flegt weder is; maar zy houden zoo veel van de lucht, dat het weder al zeer flegt moet zyn, zoo zy zich in de schuuren begeeven zullen.

Het vleesch deezer dieren is wit, fyn van spieren, en zeer aangenaam van smaak, vooral het vleesch van eene tweejarige ooi, welke niet gejongt heeft; ook is het versche vleesch hier zoo duur,

duur, als in de Zuidhollandsche steden; te meer; dewyl de slagters geen inlandsch vee neemen, al-zoo het te klein is, en dus met hun belang niet strooken zoude.

Het jaarlyks inkoomen van een schaap wierdt voorheen gerekent op drie ryksdaalders, als, één ryksdaalder voor het lam; één ryksdaalder aan wol; en één ryksdaalder aan kaas; doch door de tegenwoordige mindere waarde van het geld is dat inkoomen nu vermeerderd; een lam is thans op het einde van Mey drie guldens, en op het einde van October een ducaat waard; en eene tweejarige ooi, met jong zynde, geldt elf of twaalf guldens; en somtyds meerder.

De Inwooners zyn zeer net omtrent de schaapen-wol; eerst wordt het schaap in een kolk gewas-schen, tot dat er geene de minste vuiligheid meer aan is, en dan geschooren; daar na wordt de wol gebleekt, tot dat dezelve sneeuw wit is; dan opge-vouwen en in ruime stallingen bewaart, tot dat de wolkoopers dezelve in het najaar koomen haalen.

Deeze wol, hoe fyn dezelve ook wezen moge, kan evenwel niet gebruikt worden tot het maaken van laken, om dat zy te kort is, en te veel krinkelt; maar zy wordt meestal naar Vrankryk gevoert, alwaar zy, met garen, katoen, of andere dergelyke stoffe, gemengt, in de Fabrieken gebruikt wordt; en voor het overige is het bekend, dat op hetzelfde schaap meer dan ééne soort van wol groeit, welke door een kundigen weever wordt uitgezocht en in soorten verdeelt.

De kaas deezer schaapen wordt op deeze wyze gemaakt; de boerin schept de room, welke zeer vet is, van de melk, en legt een doekje, met versche schaapenkeutels gevult, in die room te weeten; daar na wringt zy het doekje uit; en dat uitgewrongen vogt geeft aan de kaas haare scherpte en kleur, en maakt dezelve teffens zeer gezond en bloedzuiverende; met de melk of de wei, welke van de gemaakte kaas overig blyft, worden de varkens gemest, die 'er zeer vet van worden; zoude die wyze om de kaas aan te zetten niet van eene ouder dagtekening in ons Land zyn, dan het gebruik van de peper en kruidnagelen?

Maar, schoon de meeste landen op Texel geweid worden, is 'er evenwel ook noch eenig bouwland, hetwelke voorheen op eene andere wyze dan nu wierdt bebouwt.

Voorheen wierdt op de hooge landen allerhande zaad, tot vlas toe, gewonnen; en tot het bemesten wierdt gebruikt de grom van visch, welke in tonnen gedaan en op den afflag verkogt wierdt; maar door de vermeerdering van de lasten aan de eene zyde, en door het toeneemen van den Koophandel aan den anderen kant, waar door het koorn zoo veel beter koop wierdt, is het bebouwen der landen zeer afgenomen, en het gebrek aan grom heeft ook de wyze van bemesten verandert; immers, toen het land op die wyze wierdt toebercid, moet er zeer veel visch gevangen en gedroogt zyn, gelyk het dan ook zeker is, dat het dorp de Koog ter dier tyd een ruim voorstrand hadt, en alleen

van de vischery bestond; dit bemesten met grom geschiedde ruitsgewyze; het land wierdt afgedeelt als een schaakbord, dan een ruit met een hoop grom bedekt, en de ruiten aan beide zyden van het vierkant ledig gelaaten, hetwelk dan door elkander geploegt wierdt, en eene sterke bemesting gaf; op Schiermonnikoog en Ameland heeft die gewoonte tegenwoordig noch plaats; maar op Texel zoude thans niet genoeg van die meststof te bekomen zyn voor het weinige bouwland, hetwelke aldaar is overgebleven, en welkers bemesting tegenwoordig met koedrek op de gewoone wyze geschiedt.

Voor het overige, myn Vriend! hoe afgelegen dit Land ook zyn moge, kan echter een fatsoenlyk man zyne tafel hier in alle jaargetyden zoo wél voorzien, als in de volkrykste Steden van Europa; de groentens en de schoonste en fynste vrugten aarden hier volmaakt wél, zoo wel in zomer- als in winter-voortbrengfelen; alle de soorten van kerssen, daar Gelderland of Utrecht op roemen kunnen, de uitneemendste perzikken, abrikoozen en pruimen van allerly soorten, zyn er in den grootsten overvloed; aardbeyen en moerbezen, zoo veel men er maar planten wil; alle soorten van peeren voor de keuken en voor het nageregt; ik heb de proef genomen van graauwe en blanke Geldersche beurées tegen die van de Buitenplaats van mynen Vriend, welke laatste in grootte, lekkerheid en fynheid van smaak de eersten niet alleen evenaarden, maar zelfs overtroffen.

Het laater koomen van het faifoen is mogelyk de oorzaak, dat de vrugten hier overvloediger en zekerer zyn; dan in de zuidelyker gedeelten van Holland; dewyl de vrugten hier zoo veel niet te lyden hebben van de fchraale winden, die in het laafte van April en begin van Mey de bloefems in de zuidelyker ftreeken veeltyds krenken.

Op den zoogenoemden berg groeit favooifche kool, die ik en alle, die ze geproeft hebben, 'zoo goed keuren als de Haarlemfche; deze kool wierdt geteelt op een bouwland, hetwelke de boer moest ploegen en wat bemesten; de tuinier gaf de planten en bewerkte de kool, welke zy naderhand te faamen deelden.

Voor een liefhebber van de jagt ftoot de milde Natuur hier ook Haaren hoorn van overvloed uit; de vinken vliegen hier in het najaar, zoo als in Zuidholland, by menigte; zoo als ook de leeuwerken, die hier met duizenden broeden, en vroeger gevangen worden dan omftrecks den Haag; de lyfters van allerhande foorten zyn in den trektyd hier ook zoo talryk, dat in niet meer dan omtrent drie honderd boogen, die noch veronachtzaamt wierden, er honderd en vyftig op éénen dag wierden gevangen op de Buitenplaats van den Heere Roozenboom.

Plevieren koomen hier ook, en zyn er zeer lekker, zonder den minften fterken fmaak; ik weet niet, myn Vriend! of Gy de plevieren kent; hunne regte naam is braakhoenders; zy vliegen vinnig door de groote bosfchen, en men kan verfcheiden

maalen onder denzelfden hoop schieten; want, zoo er slechts één blyft leggen, zal de gantsche troep te rug keeren, even als of zy den agtergebleven wilden verplichten hen te volgen; en dit doen zy verscheiden maalen; maar, indien men de eerste schoot mist, gaan zy door; het geen evenwel byna niet mogelyk is, om dat zy zoo dicht in elkan-deren vliegen, en zoo groot in getal zyn.

De houtfneppen trekken in zulk een groot getal, als ergens, langs de kust; en overal, waar maar eenig geboomte is, zult Gy ze in het najaar vinden, en somtyds zelfs in de zeeduinën; om U een denkbeeld van haare menigte te geeven, kan ik U zeggen, dat wy met ons driën op de jagt zynde, de honden uit een elzen boschje op de Mient, waar van elke zyde in het vierkant omtrent tien of twaalf roeden lang was, meer dan veertig houtfneppen opjoegen; de woudduiven vertoonen zich hier ook; en de watersneppen in zulk eene overvloed, dat men er dagelyks op uit kan gaan; deeze zyn voor een groot gedeelte inwooners van het land, en trekken in het najaar te saamen.

De eendenjagt is hier byzonder vermaakelyk, om de menigte riet en de veele poelen, die in het Eiland gevonden worden; oordeel, hoe groot het getal dier vogels wezen moet; met ons vieren jagers en drie goede honden schooten wy op een voormiddag, zonder veel velds af te loopen, er zestig; indien men pluimgedierte houdt, gaat men er met de honden op uit in het einde van de maand july, zoo ras de vogels vlug zyn, en men vangt

ze dan levendig; met eene zuure saus toebereid; zyn zy dan zeer zuiver en lekker; nergens heb ik betere talingen gegeten, die zoo vet zyn als botter, en zoo zuiver als kalfsvleesch; pylstaarten en smienten vliegen er in den trektyd by duizenden; en zoo men geen lust tot loopen heeft, kan men de jagt op zyn gemak waarneemen; want tegen het opgaan van de zon begeeven de eenden zich op de vlugt; dan zet men zich met een waterhond by een poel of groote plas, waar op men een opgezette eendje, op een plank vastgemaakt, laat zwemen, en men is altyd verzekert, zyn wild mede t'huis te brengen.

Noch vindt men in dit Land roerdompen, die, jong zynde, zeer goed smaaken, als zy wél klaar gemaakt worden; zy hebben bruin vleesch, en een witte streep voor de borst, zoo als de korhoenders; eindelyk is er noch eene soort van eetbaare vogels, die in Holland *tuijen* genoemd worden, naar hun geroep, *tuil, tuil*; in Friesland en hier op Texel noemt men ze *tjerken*; de jongen van deeze vogels zyn een zeer goed eten; deeze broeden mede op het Eiland in menigte.

De haazen onthouden zich hier op de hooge landen in de zeeduinen; zy zyn bruin van vleesch en kort van spieren; daar zyn er genoeg om aan een goed schutter, of met de lange jagt van drie goede honden, omtrent een honderd in het seizoen te leveren, indien men driemaal 's wecks uitgaat; ook zyn er genoeg konynen naar den kant van het Eijerland.

Myn Vriend hadt hier ook patryzen geplant, waar van wy het eerste jaar reeds kudden van zestien of zeventien jongen ontdekten; zy bleeven het den winter door houden, en broedden het volgende jaar wederom even sterk, zoo dat zy waarschynelyk een zeer aangenaam voortbrengfel voor het Eiland zouden geworden zyn, indien zy uit zuivere vuiläartigheid niet waren uitgeroeit door een slegten kaerel, die als jager by één van de Texelsche Heeren gedient hadt, en naderhand getrouwt zynde op zich zelven was gaan woonen; hy schoot de ouden zoo wel als de jongen, en hadt ze boven dien aan het gemeene volk leeren kennen, en ook honden verkogt aan dat volk, hetwelke nooit op verbeteren, maar wel op vernielen, bedagt is; en op die wyze is het Eiland van dit aangename wild, hetwelke aldaar met zoo veele moeite en kosten geplant was, geheel berooft geworden.

Ik heb er ook kwartels geschoten, doch dit vogeltje kooft er niet alle jaaren, misfchien om dat er te weinig bouwland is.

Het wild doet my aan de visch gedenken; nergens is zy beter; zy kooft in de bennen levendig aan, en wordt aanftonds op den aflag verkogt; daar ontbreekt geene foort, en alles is er even goed, vooral de fchelvifch en tongen, die hier, op eene plaats agter de Koog gevangen wordende, zoo vet en even malsch als paaling zyn.

De lekkere bot wordt gevangen in de kreeken tusfchen Oostereind en het Eijerland, de Visfchers zetten by hoog water de botnetjes, en jagen de

visch, die met de ebbe wederom naar zee gaat, van boven af; ook hebben de vischers een vork met verscheiden tanden, die een *elger* genoemd wordt, waar mede zy de bot weeten te steeken, die meenigmaal onder het klaare water legt, en niets anders laat zien dan haar één oog, het welke sterk blinkt; doch men moet ervarenheid hebben om dat oog te ontdekken; een kundig steeker kan er wel zestig op één dag bekoomen; doch met de netten wordt meer gevangen.

In de polder Waalenburg kan voor zes guldens 's Jaars een water gepagt worden, groot genoeg om aan een talryk huisgezin overvloed van visch te verschaffen; eenige Jaaren geleden hebben de Regenten baars in die polders geplant, en die heeft zoo sterk voortgeteelt, dat een hengejaar honderd baarzen, van drie of vier in een pond, op éenen dag vangen kan; zy is zoo zuiver van smaak, en zoo wit en hard van visch, dat zy de meerbaars te boven gaat; ook wordt er de beste braafem gevangen, die ik ooit gegeten heb; als mede ruischvoorn en andere voorn; post vindt men er in sommige kolken.

Maar van de vischery sprekende, moest ik vooral de oestervangst niet vergeeten; die schelpvisch wordt des zomers op de laage gronden omtrent Wieringen en elders met yzere netten van den grond gesleept, en op hoopen te specuen gelegd; elke vischer kent zynen hoop, en in het najaar worden de oesters naar Amsterdam en elders vervoert, wanneer men op dien waard meenigmaal

kleine vlooten van zestig tot honderd schuitjes by elkanderen ziet.

Aan het nieuwe Diep koomen lieden van Som-
melsdyk met levendige kabeljaauw, in zulke rui-
me vaartuigen, dat er wel vyf honderd levendige
kabeljaanwen in kunnen zwemmen; zy koopen de
kabeljaauw van de vischERS, die dezelve uit zee
brengen, en zenden er dagelyks met kleiner vaar-
tuigen zoo veel naar Amsterdam, dat zy dezelve
op prys kunnen houden; aldaar aan het nieuwe
Diep kan men eene kabeljaauw voor een ryksdaal-
der koopen, het geen op deeze wyze geschiedt;
de vischer steekt met een vork in de bun naar een
visch, en die hy gestoken heeft moet men neemen,
het zy dezelve groot of klein is; zoo wel de koo-
per als verkooper moeten zich vergenoegen met
het geene het geval geeft.

Nu noch een woord, myn waarde Vriend! van
de zeldsaame vogelen, die zich op dit Eiland ver-
toonen; onder het watergoed vindt men hier de
groote zeeduiker, van kleur als bleeke chokolade
met witte stippen; by de Helder heb ik ook opge-
spoort de zoogenoemde frontmeeuw of schytvalk,
deeze jaagt met een snellen vlugt naar de andere
meeuwen, die haaren drek uit angst laten vallen,
welke drek door die meeuw of valk wordt opge-
vangen en ingeslokt; ik heb hier ook gelegenheid
gehad om de kluit, dat vogeltje van zulk een
vreemd maakfel, naauwkeurig te beschouwen; het
is wat grooter dan een maerel; van gestalte als
een ojevaar; wit van kleur, met zwarte staart en

flagpennten; zyn bek, die als een omgekeerde zy-
 fen staat, is smal, dun, en omtrent vier duimen
 lang; toen ik dat dier in myne verzaameling van
 opgezette vogels had, kon ik niet begrypen, hoe
 het met dien bek zyn voedsel kon bekoomen; Lin-
 næus zegt, dat die vogel er mede in den slyk wroet,
 maar die groote Man heeft dit zekerlyk op de aan
 Hem gedaane berichten geloofd; want immers zou-
 de eene regte lange bek daar toe meer geschikt
 zyn; om dit dan na te spooren, plaatste ik my ag-
 ter een duintje op een tamelyken afstand van den
 vogel, en begluurde hem met een verrekertje;
 toen zag ik het diertje met zyne lange beenen gaan
 in de plasfen, die door de hitte van boven bezet
 waren met eene groene waafem, welke meest uit
 insecten bestond; de kluit lag zyn bek op de op-
 pervlakte van het water, en deedt dezelve met
 eene groote gezwindheid gestadig open en toe, en
 wandelde dus door dat stilstaande water, tot dat
 hetzelfde als afgeschuimt was; de eyeren van dien
 vogel zyn ligtbruin met zwarte plekken; toen ik
 denzelven voorheen in myne verzaameling van op-
 gezette vogels zag, wierdt ik dikwyls gemelyk,
 dat hy den naam van kluit droeg, dewyl hy in het
 minste naar geen kluit geleeke, maar toen ik de Na-
 tuur zelve geraadpleegt had, was ik beschaamt over
 myne voorbaarheid; want dat vogeltje roept met
 eene heldere stem en zeer duidelyk, *kluit, kluit*;
 een blyk, hoe deerlyk de Schryvers somtyds moe-
 ten mistasten, die alleen in hunne kamer de Natuur
 beschouwen, de veertjes van een dood vogeltje tel-

len, en de waare byzonderheden met stilzwygen voorby gaan, of verkeerdelyk te boek stellen, en vervolgens, den één den anderen uitschryvende, de dwaaling voortzetten.

Deeze kiuit, de tuil, de karrekiet, de koekoek, de woudduif, de tortelduif, en de hoep, maaken zichzelve door hunne eigenaartige geluiden in ons Land genoegzaam bekend.

Onder de zeldzaame vogelen, die zich op Texel vertoonen, zyn ook de kruisbekken, die alhier in de maand July doortrekken; die dieren heb ik in Zuidholland of Gelderland niet gezien; en die ik hier gezien heb waren alle jonge vogels; maar of zy zuidelyk of noordelyk heen vlogen, durf ik met geene zekerheid bepalen.

Behalven de eetbaare en de zeldsaame vogelen, wordt op het Eiland ook gevonden eene ontelbaare meenigte van groote en kleine meeuwen, zeepapegaaijen, zecaaksters, zeezwaluwen, zoogenoemde nonnetjes, allerhande strandloopertjes, zelfs die niet grooter zyn dan eene spreeuw; alle die vogels broeden hier, zoo als ook de kievitten by duizenden, wier eijeren goedkoop zyn.

In de polder Waalenburg broeden ook wilde zwaanen; haare nesten zyn rond, omtrent twee voeten hoog, en wel vyf voeten over het kruis.

Des zomers koomt de nagtegaal hier ook wel op het buitengoed Roozenhout.

De rygers van alle soorten zyn insgelyks inwooners van dit Eiland, uitgezondert het witte rygertje, het welke ik er nooit gezien heb, zoo als ook geene lepelaars of kraanvogels.

Welk eene schoone gelegenheid voor een liefhebber, die het tekenen en opzetten van vogels eenigzins verstaat, om de waare natuur van naby te beschouwen, en de vogels, hunne nesten en eyeren, als mede hunne manieren van huishouden, na te gaan, voor zoo verre naamelyk het watergevogelte aangaat.

Ik had noch vergeeten U te zeggen, dat alle drie de soorten van watersneppen hier gevonden worden, te weten de gewoone, de dubbelde, die eens zoo groot is, en de kleine, die slechts half zoo groot is, als de gewoone, en die door de boeren *bakjes* genoemd worden, en de lekkerste zyn; het ysvogeltje is hier ook te huis; ik heb er ook jonge hoepen gezien, doch weet niet, of zy hier broeden; die de vogels in het wild wil nagaan, moet zich van eene goede verrekyker voorzien, indien hy dezelve, door hen te veel te naderen, niet wil verjaagen.

ZESDE BRIEF.

De Stede de Burgt.

Nu, myn Vriend! zullen wy onze wandeling rondom het Eiland beginnen, en wel omtrent in het midden by de Stede, genoemd de Burgt.

Van de zuidzyde koomen wy dan door de Weeverstraat in; deeze straat is omtrent vier honderd treden lang, wél bestraat, en ter wederzyde digt bebouwt met huizen, die zeer net zyn, en wel onderhouden worden; de tweede verdieping van de meeste dier huizen is van hout, doch zoo fraai geverwt, dat zy geheel nieuw schynen te zyn.

Aan de linkerhand is eene straat, welke ten deele de Warmoesstraat, en ten deele het achterom genoemd wordt; de Warmoesstraat geleidt ons tot eene open plaats met fraaije huizen omringt, en in het midden staat een groote lindenboom en eene waterput.

Van daar koomen wy in twee andere straaten, waar van de ééne de Waalerstraat en de andere de Koogerstraat genoemd wordt, om dat zy naar de dörpen de Waal en de Koog strekken.

Aan de linker zyde gaan wy door de Kerkstraat, welke met fraaije steenen huizen voorzien is, naar de markt, deeze huizen zyn meest alle van den tyd en costume van den jaare 1640 of daar omtrent.

Op de markt staat het Raadhuis, hetwelke men met trappen opgaat; en daar nevens het huis van

den Schout, waar onder eene kelder is met een brits voorzien, en welke kelder tot eene gevangenis wordt gebruikt; aan den muur van het Raadhuis hangt een beugel, onder welken een steen staat, dienende tot eene kaak, om misdaadigers aan te zetten; ik zag eens een jongen in dien beugel sluiten, die zich hadt bezig gehouden met de koeijen te melken, eer de eigenaar er by kwam; eerst keek de kwant lelyk op zyn neus, maar toen zyne maats er by kwamen, hem uitjouwden, en onder elkanderen lachten en speelden, begon hy hartelyk mede te lachgen, en toonde verder geene de minste aandocning van schaamte of leedwezen.

In het huis van den Schout is eene fraaije zaal en een ruime tuin; ik denk, dat het tegenwoordige gebouw ook van den jaare zestien honderd en in de dertig dagtekent.

Op de markt staat eene overdekte vischmarkt, die zeer net en wél gebouwt is; deeze voorby gegaan zynde, koomen wy weder op eene open plaats, welke den naam draagt van *de groene*, waarfchynelyk om dat zy met ypenboomen beplant is; deeze plaats is niet bestraat gelyk de eerste, welke daarom *de steene* genoemd wordt.

Op deeze groene plaats en op de markt staan in den kermistyd de kraamen en de spellen; en tegen die groene plaats stuit de tuin van het gewezen Klooster.

Verder zyn er noch de molenstraat, de koningstraat, en meer andere; alle te faamen, zoo groote als kleine, veertien in getal.

De Kerk draagt geene tekenen van oudheid, noch in muuren, noch in zarken; boven het kneukelhuis staat van agteren het jaartal 1604, zoo dat ik denk, dat de Kerk in dien tyd zal herstelt zyn.

Voor de deur van den toren leggen ten wederzyde twee ronde keijen van eene ontzaggelyke grootte; welke waarschynelyk hier uitgegraven en ter gedagtenis nedergelegt zyn.

In de Kerk hangen veele wapens van het geslacht der Neijenburgen; en wel, zoo als men aan de vercierfelen zien kan, van zeeofficieren, die in de zeeoorlogen van de voorgaande eeuw in den jaare 1666 en daar aan volgende gesneuveit zyn.

Nevens den predikstoel hangt een bord, waar op dit zonderlinge vaars geschreven staat.

D I T B O R T

IS AAN DEESE KERK VEREËRD TOT EEN GEDAGTENIS VAN LYSBET DE BRUYN, VROEDVROUW OVERLEDEN ALHIER MIOCCI.

Hier rust zy die 27 jaar

Haar dienst nam trouwelyk hier waar

En drie jaar buiten, tot God Haar door de dood,

Tot droefheid van mans en vrouwen, weer thuis ontboot.

Lysbeth Jans heeft gehaald 1765 kinderen.

Ook heb ik op eene zark gevonden een vreemd

graffchrift, het welke er op uitgehouwen is in deez
zer voege,

*Wie dat AHD dit graf beschouwt , en denkt op de
uitverkooren , wat dat dit voorbeeld is , dat niemand
kan ontgaan , de geesfel van Gods roe deed ons van D.
dood ontslaan , doen Christus voor ons leed door Prik
van Hagendoorn.*

Mogelyk schuilt achter dit graffchrift eene aardig-
heid van eenen boeren-schoolmeester; mogelyk was
de geen, die daar begraven legt, Hagendoorn ge-
noemt; en de groote letters, die dwars in den eer-
sten regel gesmeten zyn, schynen eene geheimenis
aan te duiden.

Het gebouw, hetwelke thans een Weeshuis is,
was voor deezzen een Nonnenklooster, toegeweid
aan de heilige Agnes; van dat Kloostergebouw is
weinig meer te zien; door eene groote deur, wel-
ke de ingang van het Klooster schynt geweest te
zyn, koomen wy op eene open plaats; en door een
gaanderytje aan de linkerhand in een huis, het-
welke voorheen een gedeelte van het Klooster heeft
uitgemaakt, maar, zoo als aan de wyze van bou-
wen gezien kan worden, verbeterd is in de zeven-
tiende eeuw; daar binnen is echter noch de oude
reefter of eetzaal, met oude verglaasde roode en
geele tegeltjes bevloert; in het midden is eene
plaats, welke altyd vogtig is, hoe droog het we-
der ook zyn moge; over dit gebouw gaan groote
zolders, en naby hetzelfde staat een oud stuk muurs,
welke

welke een overblyffel is van het oude Kapelletje; achter aan het gebouw is noch eene groote schuur, en onder dezelve eene ruime wél gemetselde kelder.

Dit Weeshuis heeft eene groote tuin, die met een muur omringt is, en, zoo als wy gezegt hebben, tegen de groene plaats stuit; in deeze tuin zyn de Romeinsche penningen gevonden, waar van ik U te vooren gesproken heb; aan den oostkant zyn ook eenige oude kamertjes; in één woord, het moet een armelyk Kloostertje geweest zyn, en Vrouw Ada kan er weinig gemak gehad hebben; trouwens die Graavin heeft er slegts één jaar gezeten, en is in het volgende jaar 1205 gestorven (a).

Ik vroeg den vader van dit Weeshuis, of er noch oude papieren waren, *neen*, was het antwoord, *maar op den zolder hebben groote koffers gestaan, waar in geschriften waren, die niemand lezen kon, en daarom, eenige jaaren geleden, door Weesmeesteren verbrand zyn*; wat is er niet menig fraai stuk der oudheid door onkunde en domheid vernietigt!

(a) De Geschiedschryvers zyn het daaromtrent niet eens. Daar is er, die aantekenen, dat aan Vrouwe Ada toegelaten wierdt, van Texel naar Engeland over te steeken; dat zy vervolgens van daar wederkeerde, en in den jaare 1218 te Luik stierf. Zie *Martinet, het vereenigd Nederland*, bladzide 48.

Tegenwoordig zyn in dat huis niet meer dan tien of twaalf weezen; en in de molenstraat zyn negen oftien huisjes voor arme menschen, als mede een oude mannen- en vrouwenhuis.

Voorheen was in dit vlek ook eene groote brouwery, doch welke thans in eene moestuin en boomgaard verandert is.

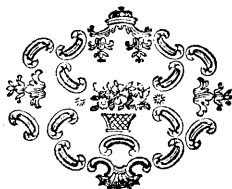
Oude overleveringen gewagen van drie poorten, welke de Burgt gehad zoude hebben, waar van ik echter geen blyk heb kunnen vinden; maar twee naauwe toegangen of steegjes loopen in het midden naar de hoogte, op welke de Kerk en het Weeshuis staan, en waar op men komt over een houten bruggetje, onder hetwelke de gragt loopt, die noch tegenwoordig het middenste gedeelte van het vlek omringt, alwaar de eigenlyk gezegde Burgt stondt; ook wordt de straat aan den binnenkant als noch *de Burgwal* genoemd; en aldaar kunnen poorten geweest zyn, om dat die gragt dat middenste gedeelte beveiligde en afloot; op deeze hoogte by het Weeshuis staat ook eene schoone gemetfelde waterput.

De Schout heeft hier het recht, om van de visch, welke in de vischbanken by hoopjes wordt afgeslagen, een hoopje voor zichzelven uit te kiezen, welk hoopje dan door den aflager gewaardeert, en door den Schout, volgens die bepaalde waarde, betaalt wordt.

Dit vlek heeft drie koornmolens; het wordt veelal bewoont door welgestelde Stuurlieden, gewezen Capiteins van koopvaardyschepen, kaagschippers en

ligterschippers; ook is er geen gebrek aan onderscheiden soort van goede winkels, zoo min als aan ambachtslieden.

Thans in den jaare 1786 is er eene Societeit in eene groote herberg op de groene plaats, alwaar de lieden de winteravonden doorbrengen met een ombertje of ander kaartspel.

ZEVENDE BRIEF.

*Het gewezen Dorp den Westen ; het Dorp de
Hoorn ; het Horntje ; de Mient.*

Door de molenstraat wandelen wy nu uit den Burgt, en koomen na een half uur gaans aan het gewezen Dorp den Westen.

De overgebleven groote en hooge toren doecht genoeg zien, dat dit Dorp uitnemend schoon, en, benevens den Burgt en Oostereind, het voornaamste van het Eiland geweest moet zyn; in dien toren, zegt men, hangt noch een klokje, maar niemand durft het waagen, om langs een zeer oud laddertje te klimmen naar een noch ouder zoldertje, alwaar dit klokje hangt; eenige weinige goede woningen staan noch omtrent dien toren.

Hier omstreeks legt het schoonste land, waar op eene soort van gras groeit, het welke alhier *heerengras* genoemd wordt; dit gras groeit aan pypjes, die, in den grond koomende, wederom uitwasfen; volgens het zeggen van de boeren zoude dat gras zoo voedzaam zyn, dat de helft meerder schaapen daar op kunnen weiden, dan op enig ander land; ook geldt de morgen van elf hond Rhynlands tot zestien honderd guldens.

Hier zien wy in het voorbygaan twee of drie

van die oude steene doodkisten; die zekerlyk uit de vernielde Kerk zyn gekoomen, en waar van er ook ééne legt in de tuin van den Schout.

Niemand heeft my weeten te zeggen, en ik heb by geene Schryvers iets gevonden, waar uit ik zoude hebben kunnen ontdekken, hoe dat Dorp in dien ellendigen staat geraakt is; alleenlyk is er een los gerucht, dat het door de Spanjaarden verbrand zoude zyn, waar voor geene andere waarschynlykheid is, dan dat er voorheen omtrent den Hors een inham geweest is, het *Spanjaardsgat* genoemd; de strékking van dit Dorp, waar van hier en daar noch een huis is overgebleven, toont genoeg, dat hetzelfde groot moet zyn geweest.

In het jaar 1514 was hier noch Pastoor *Willem van Alkmaar*, die hier een huis hadt, en achttien morgen en tweëntwintig perceelen lands in eigendom bezat; en, offchoon hy in zyne Pastoory niet woonde, trok hy noch zesenzestig Rhynsguldens jaarlyks; waar omtrent Gy de *Oudheden van Noordholland* kunt nazien.

Een kwartier uurs van hier legt de Hoorn; by het inkoomen van dat Dorp zien wy eenige ellendige en zeer oude huisjes; rechtsaf gaan wy naar een Kapelletje met een klein torentje, hetwelke, gelyk voorheen, nu noch tot eene Kerk dient; maar nu slaan wy linksom en koomen in eene zeer goede straat, waar van de huizen in veel laater tyd getimmert zyn, en alle aan elkanderen sluiten; dezze straat is een kwartier gaans lang, en met steen-

nen bevloert; mogelyk is dezelve door die van den Westen, na dat het Dorp vernielt was, gebouwt geworden; ten minsten is het Rechthuis van den Westen alhier overgebragt.

De Hoorn zoude door de Friesen in den jaare 1398 verbrand zyn; en mogelyk toen ook tefens den Westen of Westercinde; doch zal zulks door langheid van tyd uit het geheugen zyn geraakt.

Het Dorp den Hoorn verlaatende, gaan wy naar het Horntje, zynde de uiterste zuidwestelyke punt van het Eiland, welke van tyd tot tyd door de zee geweldig afgenomen en gesleten is; want in het begin van deeze eeuw was hier noch een Lazaret ter berging van menschen en goederen uit zoodanige schepen, welke onder vermoeden lagen van besmettelyke ziekte; doch dit huis legt nu reeds in den oceaen begraven; eenige jaaren geleden wierdt hier een zanddyk gelegd; maar die spoelde in den hoogen vloed van den 27^{en} November 1776 geheel weg, en is nu wederom herstelt; aan dit Horntje staat niet meer dan ééne boerenwooning.

Eene eeuw geleden waren de duinen aan deezen hock zeer hoog; en tusfchen dezelve en den zoo-genoomden Hors was eene kil, waar in de schepen by noodweer zich bergden; de kooplieden van Amsterdam besteedden jaarlyks veel gelds om den Hors des zomers met stroo en rys te doen bekramen, en daar door die kil diep te houden; maar te vergeefs; want één stormgetyde in het najaar floopte meenigmaal den geheelen arbeid; dus is

daar van afgezien, en die kil is nu genoegzaam droog.

De boer, die aldaar woont, vangt in fuiken aan den hoek in de noordzee de zeepaaling, die in vettigheid en zuiverheid van smaak alle andere paaling zoo ver overtreft, dat men niet zeggen zoude, dat het dezelfde visch was; gezouten in tonnetjes, frekt zy hem tot voorraad geduurende den geheelen winter; de stuursche man wilde er ons niets van verkoopen, zeggende, die met zyne vrienden zelf wel op te lusten.

Het getyde waarnemende, kan men in een groot kwartier roeijens van deeze punt van het Eiland aan het nieuwe Diep koomen.

In het duin staat een arm hutje opgeflagen tot wooning voor de lieden, die de smelt vangen, zynde een vischje, hetwelke tot aas voor de kabeljauw gebruikt, en aan deeze punt gevonden wordt.

Nu moeten wy ons omkeeren, om over de Mient of Gemeente naar de Koog te wandelen; en dan hebben wy de zeeduinen, die tegen het Eiland leggen, aan onze linkerhand; deeze duinen zyn groen, en van boven tot onder met aardroosjes begroeit, hetwelke in de lente eene zeer aangename vertooning is voor iemand, die de eenvoudige schoonheden der Natuur boven de voortbrengselen van de Kunst waardeert.

In het midden van die duinen zyn veele poelen en laage gronden van denzelfden aart, en met het-

zelfde liesch en biesen bewassen, als ik aan de noordwestzyde van den zanddyk by Huisduinen en onder den grond by Eikenduinen gezien heb, uitgezondert, dat alhier in de Texelsche poelen en gronden geen spoor van boomen te vinden was; maar ik heb den grond van deeze duinen niet zien openen, waar in men mogelyk mede overblyffels van boschen vinden zoude.

Op deeze Mient zyn twee zeer groote kolken, waar in veel watergevogelte zyn verblyf houdt; het is niet onwaarschynelyk dat die kolken door afwatering der duinen veroorzaakt zyn.

Deeze geheele noordwestelyke streck, alwaar het land en het water zoet zyn, is voorheen, volgens overlevering, veel meer bewoont geweest, doch van tyd tot tyd door de eigenaars verlaaten, waar van de reden kan zyn, dat het land de onkosten van bebouwen niet heeft kunnen opbrengen, om dat het zeer ligt en zanderig is, en echter geene behoorlyke afwatering heeft, en dus verkoud en vermagert, en daar door meer en meer verwaarloost zal zyn geworden; maar, Vriend! welk eene uitneemende gelegenheid zoude hier niet zyn om hout te planten! het zy willigen, die men voor de dyken zoo noodig heeft; het zy elst en berk tot brandhout, daar men hier zoo weinig brandstoffen heeft, en de boer zich behelpen moet met afgestoken plaggen en drooge schaapskeutels, die door de kinderen meenigmaal in het veld worden opgegadert; welk een bosch

zoude op deezen nu verlaaten en nutteloozen plek niet kunnen staan! welk een schoon inkoomen zouden lieden, die voor eerst enig geld konden uitschieten, niet voor zich zelven en hunne nakoomelingen kunnen verkrygen; daar Heeren Gecommitteerde Raaden van het Noorderkwartier niet weigeren, om de landen, die ledig leggen, te schenken aan de geenen, die dezelve met hout willen beplanten, en daarenboven noch vrydom van lasten voor eenigen tyd toe te staan!

Voorheen lagen alhier digt aan de duinen twee groote bleekeryen, waar van de laatste in de jaaren 1775 en 1776 gesloopt en verlaaten is, waar van Gy de reden begrypen zult, als ik U het één en ander over de zeden en gewoonten der Inwooneren van dit eiland zal hebben medegedeelt.

Deeze Mient wordt thans alleenlyk gebruikt om hier en daar jong vee te weiden, en voorts tot het afsteeken van plaggen; door welk geduurig afsteeken van de bovenste schil het land hoe langer hoe meerder bedorven wordt, daar hetzelfde met hout beplant zynde niet alleen vermaakelyk, maar ook op meer dan ééne wyze nuttig zoude zyn; want door den tyd zoude dat vermagerde land dan wederom goed en bebouwbaar worden; ook zouden tot het beplanten van deeze Mient geene kosten van indyking behoeven gedaan te worden, en er zoude geen gevaar van inbraak of diergelyke te vreezen zyn; alleenlyk zoude er eene floot of

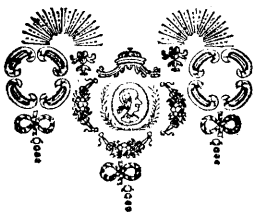
afwatering gedolven moeten worden rondom het land, hetwelke ter beplanting geschikt wierdt, en welk delven niet kostbaar vallen zoude, om dat de grond niet zwaar is.

Ik gis, dat deeze verlaaten gronden wel vier of vyf honderd morgen groot zyn.

Ongelukkig is het maar, dat op het Eiland geene lieden woonen, dan die aanstonds willen genieten; indien slegts twee of drie'gegoede huizen uit Noord- of Zuid-holland zich alhier met er woon wilden begeeven, of zelfs alleenlyk buitenplaatsen hadden, zouden zy zich op eene gemakkelyke wyze een schoon vermogen kunnen bezorgen; ik ben verzekert, dat, wanneer het hout zeven of acht jaaren gestaan hadt, er zich meer dan één liefhebber toe zoude opdoen; en wat de buitenplaatsen belangt, hebt Gy uit éénen van myne voorige brieven gezien, hoe veele heerlyke voortbrengselen dit eiland geeft; en als Gy de plantaadje van den Engelschen steen gaat bezien, zult Gy verrukt staan over de fraaije gezigten, die in geheel Holland zoo niet te vinden zyn; ook heb ik U reeds verslag gedaan van de gezonde luchtsgesteltheid, en van de gemakkelyke en onkostbaare wyze, waar op Gy uit het midden van Zuidholland hier koomen kunt.

Omtrent op de helft tusfchen den Burgt en de Koog, een weinig regtsaf, leggen de Gerritslanden, die te vooren door de Tempeliers bezeten, en nu byna in de diepste vergetenheid ge-

dompelt zyn; want daar zyn maar eenige weinige oude lieden op Texel, die er iets van weten; en ik heb niemand kunnen aantreffen, die my eenig bericht heeft kunnen geeven van het gebouw, hetwelke op die landen geftaan heeft.

A C H T S T E B R I E F.

Het Dorpje de Koog; het Eijerland.

Thans naderen wy het arme Dorpje de Koog; dit legt in het midden van het zand, is onbestraat, en zonder boom of heester, behalven een brandnetelstruik, welke zich hier of daar vertoont; door het hooge duin, aan wiens voet dit Dorpje legt, wordt de noordzee gestuit, die er met zyne gedugte golven tegen klotst, en op den top van dat duin staat een zoogenoemt kykhuisje.

Voorheen toen hier een ruim vóórstrand was, verschaft de vischery den Inwooneren een rykelyk bestaan, en de Koog was toen een zeer welvaarend Plaatsje; in het begin van deeze eeuw en laater woonden hier ook noch verscheiden Commandeurs van de Walvischvangst, die geld in het Dorpje bragten.

Het heeft thans niets aanmerkenswaardigs; de huizen zyn klein en gering, en hebben meest alle maar één vengstertje aan den weg, zoo klein, dat men er het hoofd naauwelyks door kan steeken; en van tyd tot tyd vervallen er ook noch al eenige; oude lieden weten by overlevering, dat het Dorpje zich heeft uitgestrekt tot de oude kerk, welke nu afgebroken, en, uitwyzens de afbraak en het kerkhof, slegts klein geweest is; ik heb het Dorpje van die zyde getekent; de tegenwoordige Kerk

heeft een houten torentje, en is naar maate van het Dorp groot genoeg.

Somtyds waait het hier zoo geweldig, en de grond is zoo los, dat de groentens, die de Predikant op de ééne plaats van zyn tuin zaait, op de andere plaats opkoomen.

Onlangs hebben eenige lieden hier wederom vier of vyf visfcheepjes aangelegt, waar mede veel en zeer lekkere visch, vooral tong, gevangen wordt, die naar den Burgt wordt gebragt, en op den afflag aldaar verkogt; indien deeze onderneeming wél opneemt, kan dezelve den Inwooneren mogelyk wederom een middel van bestaan geeven.

Hier zullen wy een wagen neemen, en ryden dwars door de killen en kreeken naar het Eijerland, terwyl wy den zanddyk aan de linkerhand laten leggen; dit Eijerland was voorheen van Texel afgezondert, doch is in den jaare 1629. door dien zanddyk daar aan gehegt.

Ter halver wege is eene zeer groote wooning van den boer, die het buitenveld, waarover de zee aan- en afloopt, gepagt heeft van Heeren Gecommitteerde Raaden; op dit buitenveld worden wel twaalf honderd fchaapen geweid, behalven ander jong vee van kalveren en paarden, die aldaar gedurende den zomer voor weinig gelds gevoed worden; deeze ruime zeeboezem, wiens opening tegen het oosten legt, en welke van de punt van het Eijerland strekt tot tegen den oostelyken hoek van Texel, loopt met hoog water, dat is de vloed,

geheel onder; en het vee weet zich tegen dien tyd naar de hoogtens te begeeven, zoo dat het iets zeldsaams is, indien een schaap, hetwelke zich te ver naar zee begeeven hadt, door het schielyk reizen van het water overvallen wordt en verdrinkt.

Deeze boezem is de plaats, alwaar die lekkere bot gevangen wordt, waar van ik U onder de voortbrengfelen van dit eiland gesproken heb; en ik heb ondervonden, hoe vermaakelyk het is, om die visch, zoo aanstonds na de vangst, in de gemelde wooning aan dit eenzaam hoekje met goed gezelschap te eeten; de eenzaamheid en de byzonderheid van deeze plaats brengt veel toe tot de aangenaamheid van zulk een partytje; immers schynt het, als men zyne inbeelding bot viert, als of men, na een algemeenen zondvloed, alléén met zyn gezelschap en die boerenlieden is overgebleven; en ik geloof, dat de lekkere visch, en goede wyn, die men niet vergeeten moct mede te brengen, de spleen of zwarte gal van den zwaar-moedigsten Engelschman zouden doen verdwynen.

Deeze inham wordt zedert het leggen van den zanddyk allengskens drooger; en men kan met laarzen wel een uur of anderhalf ver in zee gaan; zoo dat, indien men dien inham wilde bedyken, wel een paar duizend morgen lands zouden kunnen worden aangewonnen, waar door Texel eene kleine Provintie zoude worden; het geen te gemakkelyker zoude te doen zyn, om dat op de lyn, alwaar de dyk zoude moeten koomen, verscheiden hooge bollen leggen, op welke de dyk

zoude kunnen worden gefchoten, die door zyne gelegenheid nooit eenigen aanflag van water zoude hebben te vreezen.

Omtrent tien Jaaren geleden is er reeds een overflag van zoodanige bedyking gemaakt, en verscheiden gegoede Inwooners van Noordholland hadden er deel in genomen; maar de uitvoering van dit nuttig ontwerp is tot nu toe agter wege gebleven; mischien zyn Gecommitteerde Raaden belet geworden de hand daar aan te leenen, om dat Westfriesland daar door veele haarer landbouwers zoude hebben kunnen verliezen, en de landbezitters aldaar vreesden, dat hunne goederen daar door in waarde verminderen zouden, welke vrees echter ydel scheen te zyn, vermits de aanneemers van dit werk zich wilden verbinden om eene volkplanting van vreemdelingen op die nieuw-bedykte landen aan te leggen; de dyk op zichzelf zoude geene honderd duizend guldens gekost hebben; het voorneemen was, om er een Dorp te stichten, en er eene vaart te graven; en daar is geen twyfel aan, of het zoude eene bloeiende landstreek geworden zyn, dewyl het zeer veel en zeer goed land in zynen boezem bevat zoude hebben.

Wat worden er meenigmaal niet al groote zaaken door een gering eigen belang van weinigen tegen gehouden! (b)

(b) De Uitgever is onderrigt, dat het ontwerp dier bedyking op raad van des kundigen geheel verworpen is uit hoofde van het nadeel, het welke de daar door veranderde stroom aan eenen anderen kant zoude kunnen toebrengen.

Nu houden onze paarden stil voor het Landshuis op het Eijerland; daar gaan de jagers naar het duin, en de vogels vliegen met duizenden rondom ons, terwyl de kar met de blinkende kopere kannen, die tot aan den hals met melk gevuld zyn, uit het veld t'huis koomt; maar wy helpen de dames van den wagen, om, na wat ontbeten te hebben, op de vermaakelyke eijerjagt te gaan.

Ongeloofelyk is het onnoemelyk getal van nesten en eijeren van allerlei soort, welke men hier aantreft; men kan zich aan geene zyde wenden, zonder, om zoo te spreken, twee of drie nesten onder de hand te hebben; maar men vindt zich byna in het geval van Don Quichot by het hol van Montefinos; want men dient schier slag te leveren tegen de vogels, zoodanig koomen die dieren aanstryken op de roovers van hunne eigendommen en van de hoop van hun toekomend gellagt; de Kastelein van het Landshuis heeft in de maand Mey zes of zeven menschen in zynen dienst, alléén om die eijeren te vergaderen, waar uit men van derzelver meenigte kan oordeelen; hy pleeg er dertig duizend naar Amsterdam te zenden, ten dienste van de koekebakkers.

Een ongeloofelyk getal van bergëenden pleeg alhier te broeden; maar sedert eenigen tyd zyn zy niet meer zoo overvloedig, om dat de Kastelein meer voordeel vindt in het aankokken van konynen, wier lampereijen door de groote meeuwen veel geroofd wierden, en dus moesten die verstoort worden, om de konynen te kunnen aankwecken;

de meeuwen zyn sedert veelal naar het westeinde van het Vlie vertrokken; en thans worden er jaarlyks wel vyftien honderd koppel konynen van hier naar Amsterdam gezonden.

Uit dat alles kan men ligt nagaan, wat alle die voordeelen, en zulk eene bouwery van schaapen en koeijen, als mede het verhuuren van weiden ter voeding van jong vee, niet moeten opbrengen; en dat het ampt van Kastelein van 's Landshuis een vet inkoomen geeven moet; het geslagt van de Kikkers heeft dat ampt langen tyd bezeten; en thans in den Jaare 1786 is het noch in handen van eene afkoomelinge van dat geslagt.

Het Landshuis is door Gecommitteerde Raaden gestigt tot eene bergplaats voor ongelukkige schipbreukelingen; want, als de noordwestelyke winden waaijen, is hier eene zeer onveilige laagerwal, waar op veele Schepen verongelukken.

De postbode van het Vlie kooft hier aan; hy heeft hier een paard, waar mede hy de brieven verder op het Comptoir aan het oude Schild brengt, en van daar weder afhaalt, hetwelke ten uiterste nuttig is voor de geenen, die handel dryven op de Oostzee; en die overbrenging is gemakkelyk, vermits de Zeeärm tusfchen deezen hoek en Vlieland zeer naauw is.

Eer wy afryden moet ik U noch zeggen, dat men, eenigzins by den Kastelein bekend zynde, hier met gezelschap meeuwen - fruiven kan gaan eeten; tot deeze fruiven, die zeer lekker zyn, worden alleenlyk de dooijers der meeuwenëijeren

gebruikt; die dooijers zyn van eene goudkleur, en in het geheel niet vislig of sterk van smaak; ik heb zulk een vrolyk partytje meer dan eens bygewoont, en wy zyn altyd daar van ten hoogste vol-
daan geweest.

In de tuin van deeze wooning groeijen de aangenaamste vrugten, die altyd, schoon in eenen meer noordelyken streek, eerder ryp zyn, dan in het overige gedeelte van het Eiland, waar van, naar myne gedachten, de redenen zyn, dat die wooning geplaatst is in eene kleine laagte, door duin omringt, en dat de grond op zichzelven los is, en door eene meenigte mest wordt toegemaakt; waar van de warmte door de terugkaatsing der hitte van het zand vermeerderd wordt; al hetwelke die tuin tot zulk eene maate van vrugtbaarheid schijnt te brengen, dat ik de takken der boomen, door den zwaaren last der vrugten, als langs het zand heb zien kruipen, het welk een vreemd gezigt geeft, 't geen men aan zulk een noordelyk oord niet verwagten zoude.

N E G E N D E B R I E F.

*Het Dorp de Waal; het Dorp Oosterëinde;
het gehugt het nieuwe Schild; de haven
van Texel.*

Met de ebbe keeren wy weder langs denzelfden weg, en ryden naar Waalenburgerdyk, en verder naar het Dorp de Waal.

In vroeger tyden lag dit Dorp aan zee, doch is nu door den polder Waalenburg daar af gefcheiden, en een Landsdorp geworden; de legging is niet onvermaakelyk; de meeste huizen hebben tuintjes, die wel niet groot zyn, maar echter aan het Dorp het aanzien van eene boschaadje geeven.

Het Kerkje, hetwelke ik een Kapelletje zoude noemen, om dat het geen choor heeft, schynt vry oud te zyn, dewyl er duiffteen aan is, doch heeft van binnen niets aanmerkenswaardigs, en wordt thans voor den hervormden Godsdienst gebruikt.

Tusfchen dit Dorp en Oosterëind staat een koornmolen; ook is naby de Sluis van Waalenburg eene gendenkooi, welke de noorderkooi wordt genoemd, en alwaar veel gevangen wordt.

Nu wandelen wy den grooten weg op naar Oostereinde; en het Dorp de Waal aan de rechter zyde uitkoomende, zien wy de plaats, alwaar de *tumulus* of grafteede gelegen heeft, waar van ik de beschryving door den druk heb gemeen gemaakt.

Na den Burgt is het Dorp Oosterëind thans het grootste van het Eiland; het gehugt, geheeten *om de Oost*, behoort er onder, en het nieuwe Schild is er slegts een half kwartier gaans van daan.

Oosterëind heeft eene groote Kerk en zwaaren Toren, meest van duifsteen gebouwt, doch van zyne spits berooft; in die Kerk moet een zeer groot beeld van St. Nicolaas gestaan hebben, dewyl de Chronyk van Medenblik meldt, dat de muur van de Kerk moest worden doorgebroken, om er het beeld uittehaalen, hetwelke volgens een overgebleven gerugt, daar na op het Kerkhof verbrand zoude zyn.

De meeste huizen zyn in een ruimen kring rondom de Kerk gebouwt; en het kerkhof is met een muurtje omringt, en met linden boomen beplant; hier woonen veele Oestervischers.

Van hier gaan wy over een klein voetpad naar een gehugt, genoemd het nieuwe Schild, hetwelke meest bewoont wordt door lootsen, die bekend zyn voor zeer yverige en bekwaame lieden, en wier wooning hier zeer gelegen legt om de Schepen te bedienen, die van 'Amsterdam koomen, en die op de Vlieter leggen.

In dit gehugt is een klein dokje om de lootschuiten te herstellen; en sedert het graven van de haven op Texel, is hier ook opgerecht een gebouw op een steenen voet, om te dienen tot een Magazyn ter berging van goederen, als mede van gereedschappen en bouwstoffen ter herstelling van de dyken.

Nu hebben wy hier den dyk onder onze voeten, en aan onze linkerzyde de fchoone en fcheepryke reede, welke ons het gezigt van het Eiland Wieringen, als mede, regtuit ziende, dat van het nieuwe Diep en van de Helder, vry laat.

Van hier kunnen wy ook het land door gaan, en dan laten wy de Oosterëinder eendenkooi aan de regterhand leggen; op de jagt zynde, ging ik eens in deeze kooi, dewyl de hond, dien ik by my had, geen kwaad kon doen; in het dikfte en donkerfte van het hout kwam ik aan een klein huisje, het welk flegts in één kamertje beftond, en tot verblyf diende voor den kooiman; niet wetende, dat in dit paleis van acht voeten in het vierkant iemand woonde, draaide ik de deur open, wanneer ik ontmoet wierdt door een lang en doodmager man met eene fmeerige blaauwe wolle muts op het hoofd, in een niet minder fmeerig kamizool, waar van ik de kleur niet onderscheiden kon, en een langen broek van dezelfde foort; hy hadt grove bruine wolle kousfen aan de beenen, en muilen aan de voeten; in één woord, myn Vriend! nooit zaagt Gy een volmakter afbeeldfel van een kluizenaar.

De man fcheen minder verwondert dan ik, en verzocht my te gaan zitten op een ftuk van een gewezen matten ftoel; het gefprek begon met my te onderrigten, dat het niet geoorlooft was aldaar te fchieten; terwyl ik hem verzekerde, zulks myn voorneemen ook niet te zyn, zag ik, dat de gantsch niet zindelyke muuren van die wooning bekrabbelt waren met aantekeningen van 's mans

rekenkundige en ſtelkundige ondervindingen; in een hoek lag eenig droog hout; in het kleine ſchoorſteentje een weinig aſch; en in een vengſterbank een zwart uitgerookt pypje by eenige boekjes, wier omſlagen zoo zwart waren, als het pypje zelf; verder met den man in geſprek raakende, was ik verwondert over zyn juist oordeel, en gepaſte redeneeringen; doch naderhand navraag naar dien man doende, vernam ik, dat hy één van de beſte rekenaars was, en meenigmaal den prys behaalt hadt wegens het oploſſen van voorſtellen, die door ſchoolmeesters en andere liefhebbers van de cyfferkunſt van tyd tot tyd waren uitgegeeven; deeze man won zyn ſchraalen koſt met eenden te vangen, en bragt het overige van zynen tyd in eenzaamheid met leezen en letteroefeningen door; hy ſcheen weinige of geene vooroordeelen te hebben; en als men zyne wooning betrachtte, mogt men waarlyk wel zeggen, waar is de Wysbegeerte toch gaan huisveſten!

Maar in plaats van onzen weg verder door het land te neemen, zullen wy weder lings af ſlaan naar den dyk, dewyl wy, over den dyk gaande, een vaſt pad kunnen betreden, daar wy anders veele ſlooten over kleine balkjes zouden moeten overgaan.

Dus dan voortgaande, vinden wy, eer wy aan het oude Schild koomen, de nieuw gemaakte haven; op de plaats, alwaar dezelve is gegraven, was reeds te vooren eene groote kolk, door eenen inbraak veroorzaakt; hier deedt men zyn voordeel

smede; eene ronde kom wierd door een dyk omringt; en den dyk van het Eiland vervolgens doorgefneeden zynde, gaf zulks de uitgang naar zee door twee Wierhoofden; met hoog water kunnen vaartuigen, die zeven voeten diep gaan, en bygevolg koffen en smakken, in en uit deeze haven koomen, en voor het overige dient zy voornamelyk ter berging van de lootschuiten, kaagen en ligters, die te vooren des winters of by kwaad weder veel te lyden hadden door het stooten tegen den dyk; en deeze haven is zoo ruim, dat er wel vyf honderd vaartuigen in kunnen leggen, en zoo gemakkelyk, dat men met een plank uit een vaartuig aan land kan stappen.

Na dat die haven afgemaakt was, is er ook een dok gemaakt, en een tamelyk groot Magazyn op een steenen voet ter berging van goederen en noodwendigheden voor den dyk.

Die deeze haven gebruiken, betaalen een gering havengeld, waar uit de jaarlyksche renten van de geldsomme, welke tot het maaken van deeze haven is opgenomen, betaald worden, en uit het overschot van welk havengeld de hoofdsom zelve metter tyd zal kunnen worden afgelost.

Gy begrypt van zelven, myn Vriend! dat deeze haven van het grootste nut is voor de zeevaart en voor de bewaaring van die vaartuigen, de lootschuiten naamelyk, die dagelyks ten dienste van den Koophandel gereed moeten zyn; zy leggen hier zoo veilig en gerust, als of zy in een vyver van eene Buitenplaats lagen; en de reizigers be-

hoeven nu ook niet meer, gelyk voorheen, langs een moeijelyken trap, waartegen het vaartung, als het maar eenigzins woei, lag te dobberen, met veele moeite tegen een tamelyk hoogen dyk op te klauteren, om dus te koomen op het oude Schild, hetwelke de aanlandingsplaats van dit eiland was,

TIENDE BRIEF.

*Het Dorp het oude Schild; de putten; de Buiten-
plaatfen Braakenstein, Roozenhout, en de
Plantacdjé de Engelsche Steen; de hooge
Berg.*

Het oude Schild, alwaar wy nu koomen, kan dus genoemd zyn naar een inhammetje, waar in de zee veel zand werpt en van tyd tot tyd uitvoert, en hetwelke *het Schil* genoemd wordt; mogelyk heeft dit Dorp ook zyn naam gekregen van het uithangbord van deeze of geene herberg, welke alhier zal gestaan hebben, toen 's Lands zeevaart begon aan te wakkeren, en de Koophandel zich naar het Oosten en Westen begon uittebreiden; immers schynt het zeker te zyn, dat dit Dorp van dien tyd af een vast bestaan heeft gekregen; ten minste het dagtekent niet vroeger, dan van het begin der zeventiende eeuw; waarfchynelyk heeft het een fpoediger aanwas bekoomen, vermits de lootsen, die hier moeten wonen, en een groot gedeelte der inwoners uitmaaken, doorgaans zeer wel gestelde lieden zyn, die geene zwaarigheid maaken zullen, om U, wanneer Gy hen bezoekt, meer dan ééne foort van wyn aan te bieden.

De ingang van veele huizen in dit Dorp is naar den kant van den dyk, van welken men in de huizen koomt met houte bruggen, die over de

straat leggen, welke beneden den dyk is, en over de floot, welke langs de straat loopt; het water in die floot ebt en vloeit, en wordt door sluizen verscht; ook dient deeze floot om het versche water uit een put, dien wy straks beschouwen zullen, aan de dorpelingen toe te voeren.

De huizen stuiten van achteren tegen het veld; daar zullen er veel meer dan twee honderd zyn; en het Dorp is zoo bevolkt, dat in sommige huizen twee of drie huisgezinnen woonen.

Ook is er noch eene dwarsstraat, welke naar de Kerk strekt, en de Kerkstraat genoemd wordt; in deeze straat is de woning van den Predikant; het Kerkje is niet groot, en heeft aan de eene zyde een kruiswerk, en een houten torentje.

Wanneer wy nu van hier naar den hoogen Berg willen wandelen, moeten wy noordwest gaan over een klein bestraat pad, en langs eene vaart, welke de vaartfloot genoemd wordt, en omtrent dertig voeten breed is; deeze vaartfloot dient om het versche water uit den put, waar van wy zoo even met een woord gesproken hebben, naar de schepen te brengen, die hier water inneemen; de watervaten worden met een windas op den dyk, en vervolgens van den dyk in de lootschuit, gelaa-ten, die de vaten verder naar de schepen brengt; elk vat water of zoogenoemt *varken*, tot aan den dyk gebragt zynde, kost acht stuivers.

By den aanvang van deeze onze wandeling zien wy voor ons op den dyk staan een met planken

overdekt staketsel, alwaar de visch wordt afgeslagen.

Ter wederzyde van de vaartflood, langs welke wy gaan, staan noch eenige huizen eer wy op het schildpad koomen, en die vaart ten einde gegaan zynde, koomen wy aan den gemelden put, waar in een houten pomp staat, waar mede het water wordt opgehaalt, en door een goot in de vaten geleid; maar deezen put in den laatsten Engelschen oorlog niet genoegzaam zynde om de schepen spoedig genoeg van water te voorzien, is eenige treden verder oostwaards een tweede put geschoten, alwaar toen ook het wel gevonden is, en hetwelke ik geloove de afzakking te zyn van die heuvels, die gemeenelyk genoemd worden *den hoogen Berg*; de landen van daar oostwaards en de daar door gegraven floten zyn brak, gelyk ook het water van de gemelde vaartflood zout is, en welk zout water onmiddelyk fluit tegen het zoete water van den put.

Deeze twee putten behooren aan het Weeshuis; de eerste put wordt gemeenelyk verpagt voor twaalf of veertien honderd guldens jaarlyks, om dat die put veel aftrek heeft, dewyl men zegt, dat het water uit deezen put op de schepen zeer lang goed kan blyven; uit de inkomsten van die putten moet het Weeshuis het Schildpad onderhouden.

Hier zien wy aan onze linkerhand leggen het aangename Braakenstein; deeze Buitenplaats heeft een fraai gezigt; de ryweg naar die plaats loopt

voorby de schans en langs den hoogen Berg, en al, wie te voet naar den Burgt wil, moet daar voorby; in de schoone tuin wasfen vrugten van allerley soort; ik heb er nergens in grooter overvloed gezien, en in geur en finaak geene betere gegeten; over deeze Plaats legt een boerenhuis met eene groote moestuin, die omtrent twee jaaren geleden door Regenten van het Weeshuis gekogt is, om den gemelden tweeden put te kunnen doen graven, en die tuin wordt nu aan een tuinier verhuurt.

Raakende aan deeze tuin legt het vrolyk Roozenhout, hetwelke zich tot aan den voet van de hoogte uitstrekt, en door den Heere Roozenboom in den jaare 1740 is aangelegt; het huis is zeer goed en gemakkelyk ter bewooning; maar indien hetzelve een weinig verder op de hoogte gezet was, zoude het een uitzigt hebben gehad, waar van in Holland geene wedergade was, en waarvan ik U zoo even zal laten oordeelen, als wy aan den zoogenoemden Engelschen Steen gekoomen zyn.

Onder aan dien heuvel, waar op het huis van de buitenplaats Roozenhout hadt moeten geplaatst worden, is een gegraven inham, welke *de Zandkuil* genoemd wordt, waaruit een ieder voor een gering geld zand kan haalen, het geen mogelyk reeds sedert twee eeuwen heeft plaats gehad, en waar door die heuvel nu halfmaansgewyze is uitgeholt; deeze plaats zoude daar door en door de natuur van zelven geschikt zyn tot het maaken van eene

uitteekende broeijery , indien aldaar eene buitenplaats tegen het zuidoosten wierdt aangelegt.

Deeze heuvel , daar wy nu op koomen , draagt den naam van den Engelschen steen , van welken steen of kei , op dien heuvel gevonden , zoo als ook van de reden van zyne benaaming , ik U , myn Vriend ! reeds te vooren gesproken heb.

Boven dien steen is een heuvel en eene naalde of pyramide met bankjes tot een zoogenocmt Belvidere gemaakt.

De plantaadje zelve is door een liefhebber van de schilderkunst , met uitsparing van de voornaamste en vermaakelykste gezigten , aangelegt , en wel op die wyze , dat , offchoon de plantaadje naauwelyks twee morgen lands groot is , wy er wel een uurtje met wandelen kunnen doorbrengen , zoo wy alle de fraaije gezigten en alle derzelve veranderingen naauwkeurig willen beschouwen.

Ten zuiden gaat ons oog over weiland en over de schans op de reede , welke van den vroegen morgen tot den laaten avond altyd levendig is van schepen en vaartuigen ; lings af zien wy over de buitenplaats Roozenhout naar het oude Schild , de reede in het verschiet , en het eiland Wieringen aan den gezigtëinder ; een weinig meer links zien wy het nieuwe Schild , en by helder weder ook van verre de kust van Friesland ; regts af vestigen wy het oog op schoone bezaaide heuvels en op weiden , vol runderen en schaapen , alwaar de gezigtëinder bepaalt wordt door de noordwestelyke zeeduinen ,

die op sommige plaatsen nauwe openingen laten ; waar door wy de schepen in de Noordzee kunnen zien zeilen.

Dit boschje, hetwelke thans in zyn vollen groei is, bestaat uit heggen van beuken en eiken boomen , wier tuschenruimte met berk en elst beplant is ; de slingerlaanen en rondtens geeven telkens zoo veel verandering , dat wy op deeze plaats zouden meenen in Gelderland te zyn ; en nu wy eenige stappen verder een hoekje om gaan , krygen wy het ontzaggelyke Ryk van Neptunus in het oog ; van de twee overdekte huisjes , die Gy hier op de voornaamste plaatsen ziet staan , is het ééne naar aanleiding der gezigten genoemd naar Ceres , en het andere naar Neptunus.

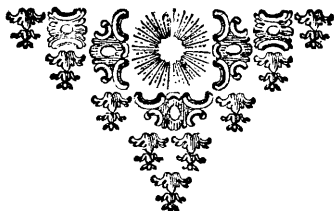
In dat laatstgemelde huisje gaf myn Vriend een middagmaal aan eenige vreemdelingen , om hun , zoo veel mogelyk , in één opslag van het oog het aangenaame en nuttige van dit eiland te toonen ; het eerste geregt bestond in een schotel baars in het midden , aan de ééne zyde eene schoone tarbot , en aan den anderen kant een schotel lekkere tongen ; het tweede geregt in drie schotels met fyn wild , en verscheiden anderen met de lekkerste groentens ; en het nageregt in de keurigste vrugten ; het uitzigt , hetwelke zich van hier over de boschaadje op de reede uitstrekt , en zich voorts door het nieuwe Diep en verder voorby de Helder in den Occaan verliest ; — de Oost-Indische Schepen , die het Vaderland met hun geschut vaarwel zeiden , en

door de Oorlogschepen, aan het nieuwe Diep ten anker leggende, beantwoord wierden; — en het gezigt van zoo veele Koopvaardyschepen, die ons de goudmyn van het Vaderland, den Koophandel naamelyk, als in één oogpunt vertoonden; — maakten onze gesprekken zoo levendig en vrolyk, dat ik niet weet, ooit eene genoegelyker maaltyd gedaan te hebben; en er is geene prachtige eetzaal, welke ik boven dit eenvoudig huisje verkiezen zoude.

Maar laten wy dat verrukkelyk oord deezen Engelschen Steen nu vaarwel zeggen, en verder op denzelfden heuvel of hoogen berg naar den kant van het Noordwesten voortgaan; aldaar koomen wy aan de Gerechtsplaats van het Eiland, en verder aan de zoogenoemde leemkuilen, waar uit zeer goede klei gehaalt wordt.

Op den hoogsten top van deeze heuvels heeft in oude tyden een Kapelletje gestaan, hetwelke in den jaare 1482 aan de heilige Catharina was toegeweid; in latere tyden is dat Kapelletje afgebroken, en in plaats van dien eene herberg aldaar gebouwt; maar van het één of ander is thans niets meer te zien; nu eenige jaaren geleden zyn twee kopere kerkkandelaars, die in een dykje verscholen waren, aldaar gevonden; van den top van den hoogsten dier heuvels strekt het gezigt zich uit over het geheele Eiland en de beide zeeën; ook leggen op deeze heuvels noch één of twee gehugten van eenige boerenhuizen, die een vermaakelyk uitzigt hebben.

Aan de plaats, genoemd *de Leemkuilen*, slingeren verscheiden wegen over deeze heuvels ; langs één van die wegen nederdaalende, koomen wy wederom op den grooten weg, die van het oude Schild naar den Burgt strekt; en dus in den Burgt te rug koomende, en het geheele Eiland nu rond gegaan zynde, eindigen wy onze wandeling daar wy dezelfde begonnen hadden.

E L F D E B R I E F.

De Dyken; de Polders; de Eendenkooijen.

Gelyk ik U, myn Vriend! het Vlek en de Dorpen van Texel nu genoegzaam heb leeren kennen; zal ik U thans moeten spreken van het middel, waar door het Eiland tegen de woede van den Oceaan beveiligd wordt, en zonder hetwelke dat Vlek en die Dorpen niet lang bestaan zouden.

Laaten wy ten dien einde het zuidelyk gedeelte van Texel langs den Dyk rond wandelen.

Nu op dien Dyk gekoomen zynde, ziet Gy, dat deeze Dyk aan de buitenzyde geene de minste glooijing heeft; en als regt op staat, maar dat hy aan dien buitenkant voorzien is van een wierriem, die hem tegen het aanklotsen van de zee beschermt; deeze riem zal omtrent acht voeten breed zyn, doch was te vooren breeder, vóór dat er de paalen midden doorgeflagten waren, om het doorknaagen dier paalen door de wormen te beletten; maar het geen, in plaats van den dyk te versterken, denzelven veel verzwakt heeft; waarom men nu begonnen is met eene steenen buitenglooijing te maaken, of ten minsten keisteenen tegen den voet van den dyk te leggen; zoo als Gy in de tekening van het oude Schild zien kunt.

De dyk wordt jaarlyks geschouwt, en de herstel-

ling der gebreken als dan aanbesteed; die herstelling geschiedt op deeze wyze; by het vak, hetwelke moet worden vernieuwt, wordt een groote hoop van bosfen groen riet opgestapelt; dan wordt het gebrekkelyk gedeelte by laag water uitgespit tot op den vasten kleigrond; het riet wordt met allen haast in het gemaakte gat gesmeten, en de uitgespitte grond daar boven opgeworpen, welke wederom overdekt wordt met groen wier tot eene groote hoogte; hetwelke, zakkende, van tyd tot tyd wederom wordt opgehoogt, om dat het wel in elkan deren zoude pakken, en tot een vast lighaam zoude worden; de tyd, wanneer zulk een vak in ordre moet wezen, wordt naauwkeurig bepaalt; en het nieuwe werk is drie onderscheiden schouwingen onderhevig, telkens met vermeerdering van boete, in geval het werk niet in de vereischte ordre bevonden wordt.

Zulk een vak kan veertig jaaren duuren; en ik heb er na verloop van zulk een langen tyd het riet noch groen en volkoomen onvergaan zien uitkoomen.

Wanneer de storm een gat in den dyk slaat, laat men een zeil buitendyks voor het gat vallen, welk zeil door den wind en het water zoo vast tegen den dyk gedrukt wordt, dat achter hetzelfde gerustelyk aan de herstelling van den dyk kan worden gearbeid.

Het wier wast op de waarden by en omtrent het eiland, hetwelke naar dat gewas den naam van Wie-

ringen draagt; het wordt in de maand Augustus gevischt, en is in het ééne jaar duurder dan in het andere, naar maate er in den voorafgaanden winter meerder of minder ysgang met harden wind heeft plaats gehad; want het ys, door den wind voortgedreven, schuurt het wier met wortel en al uit den grond, en veroorzaakt dus een slegten wier-oogst.

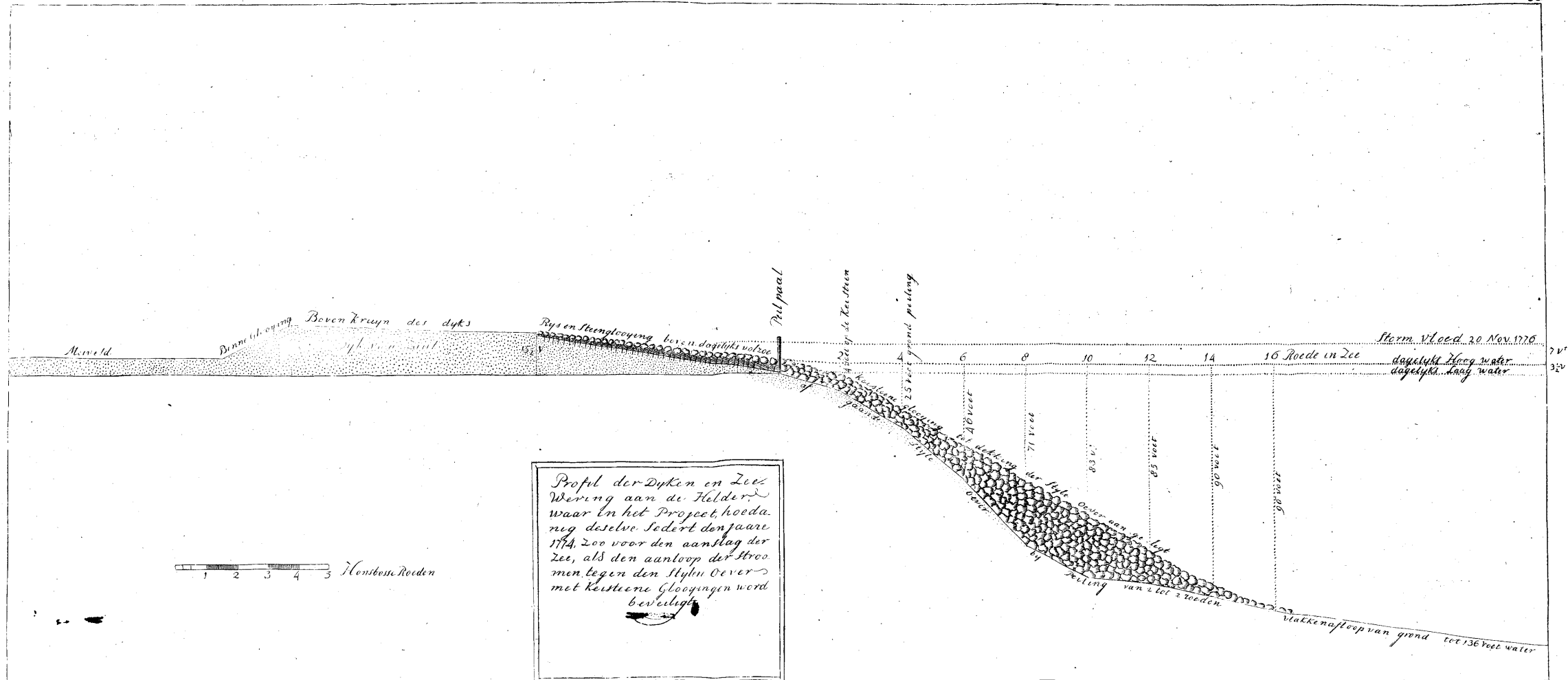
Op de eilanden Oeland en Gothland, zoo als ook op de eilanden Jersey en Guernsey, wordt de grond met dit wier gemest.

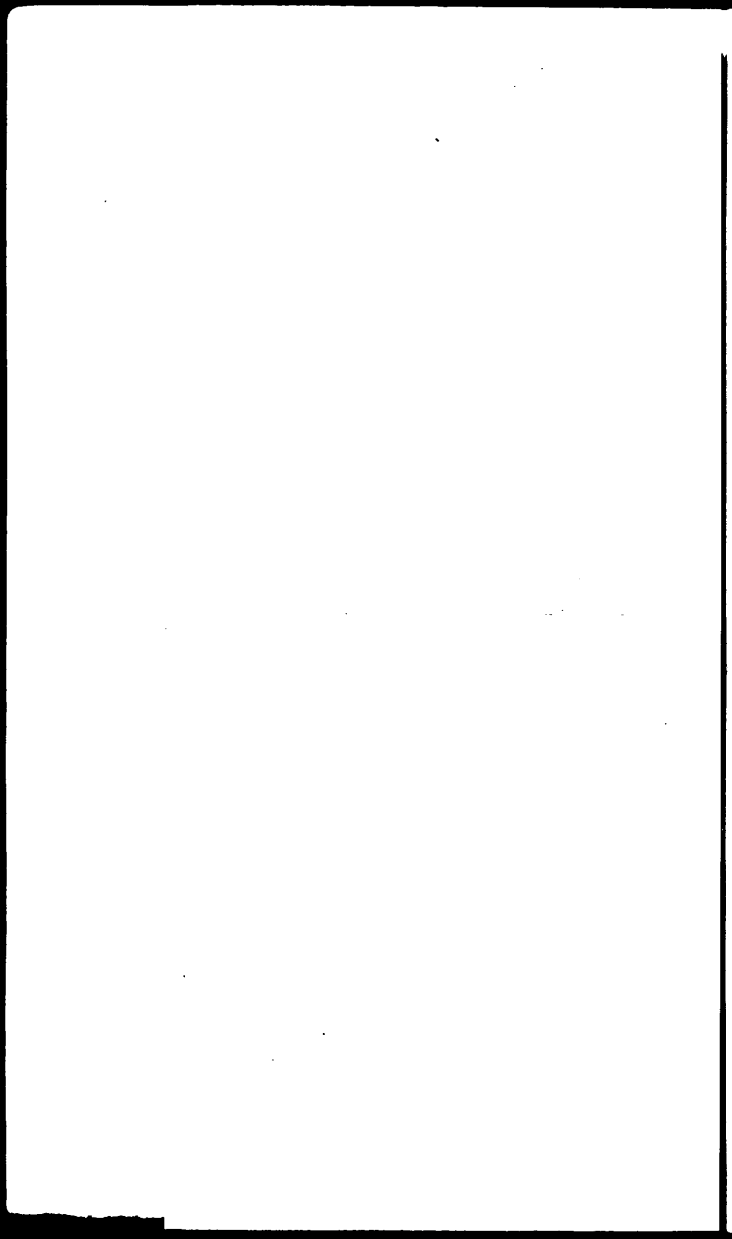
Het onderhoud van den Texelschen dyk kost jaarlyks, het ééne jaar door het andere, tien duizend guldens.

Opmerkenswaardig is de wyze, waar op de glooijing van keijen, welke thans langs de dyken van de geheele Westvriefche kust gaat, gemaakt wordt; te meer, daar die glooijing, niettegenstaande de keijen van allerhande maakfel en met veele hoeken zyn, van boven zoo glad is, dat men er niet op zoude kunnen blyven staan.

Onder water worden beddingen gemaakt van rys en steenen; en wanneer dat werk tot boven water is opgemaakt, worden de vakken dier beddingen befloten met eene berming of gevlogten heg van teenen; vervolgens wordt boven op die beddingen eene bedding gemaakt van gebonden rysbosfen, die met takken van hetzelfde rys tuschen de steenen worden vastgeslagen; en hier op worden misbakken steenen als puin uitgespreid.

Het werk dus verre gevordert zynde, wordt er een bok opgerigt, waar aan is vastgemaakt een blok met een katrol, waar over een touw loopt, waar van de twee einden vastgemaakt zyn in de ooggen van eene soort van nyptang met kalkoenspooten; deeze tang dient om de zwaare steenen te vatten; dan wordt in dat puin eene holte gemaakt, welke op het oog van pas is om er de kei in te laten vallen, die door den opziener van de katrol is uitgezocht; dan trekken twee menschen de kei naar boven, wanneer de opziener het touw aanvat, en het zelve zoo lang beweegt, tot dat de kei, zyns bedunkens, boven de plaats is, alwaar zy leggen moet, dan geeft hy een teken om de kei te laten zakken, maar zy laten dezelve dan evenwel niet geheel vallen, vóór en aler de bestuurder gezien heeft, of het puin hier of daar noch wat uitgeholt of ingevult moet worden, naar maate de steen hoeken of holtens heeft; zulks geschied zynde, wordt de nyptang losgemaakt, waar na wederom een andere steen, die aan den voorigen sluiten moet, door den bestuurder wordt uitgezocht; alle de steenen op die wyze nu gelegd zynde, en reeds als eene vloer in een sluitende, worden de reeten die tusfchen de groote steenen noch zyn open gebleven, aangevult met kleine keijen van onderscheiden grootte en gedaante, en op die wyze alle de kleine openingen gestopt, op dat de zee niet tusfchen de steenen zoude kunnen graven; ik heb dit werk meer dan ééns zien verrigten, en vermaak geschept in de behen-

digheid van die lieden, die flegts gemeene arbeiders zyn; en ik heb waargenomen, dat zy twee uren bezig waren aan elke vierkante roede van deeze bovenfte fteenen bedding, waar uit Gy gemakkelyk kunt nagaan, hoeveel zulk eene dykglooi-
jing ter lengte van een uur kosten moet.

In den jaare 1776, toen men de verzakkingen aan de Helder begon te herftellen, is er eene fomme van tachtig duizend guldens befteed alleen aan fteen en keijen, die aldaar gelost wierden tegen elf guldens het laft; en denk nu eens, hoeveel de verdere arbeid niet moet gekost hebben; vooral, wanneer Gy uit het hier by gevoegde naauwkeurige tekeningetje ziet, hoe diep en hoe ver in zee men die keijen heeft moeten laaten vallen; en het is dan op deeze, door geestige uitvinding vervaardigde, gladde rotfen, dat de zee te vergeefs haare woede verfpilt, en dezelve al rollende kwyf raakt; maar wanneer de zee met de vloed en een noordwester ftooker over deeze fteenen, en vooral aan de Helder, heen rolt, maakt zulks een geluid, als of er tien duizend wagens over een beftraaten weg reden; en dat geluid, gepaart met het ontzaggelyke aangezigt van Boreas, is zoo treffende, dat het fchynt, als of wy ons voelen inkrimpen, en als in één oogenblik flegts kleine ftervelingetjes worden.

Toen de dyk aan het Horntje in den jaare 1777 door het hooge zeewater geheel bedorven en weggefpoelt was, heb ik gezien, dat de glooiende

steenen borstwering was blyven leggen, zonder merkelyk beschadigt te zyn.

De binnenbedyking van poelen en uiterwaarden heeft in dit eiland mede zoo meenigmaal plaats gehad, dat er wel veertig byzondere polders getelt worden; de twee voornaamste zyn de Waalenburger- en de Katten-polders; die van Waalenburg legt in het noorden van het Eiland, en is de grootste; hy is bedykt in den jaare 1436, waar toe het Ootrooi verleent is door Vrouwe Margriet van Bourgondie aan Haaren Geheimschryver Daniel Nyewaal en aan Jan van Noerden te saamen; die polder wierdt in den jaare 1532 wederom overstroomt, en is tachtig jaaren daar na, te weeten in den jaare 1612, andermaal ingedykt.

De Katten-polder legt in het zuiden van Texel; deeze polder heeft zyn naam ontleent van Maarten Kat, die herbergier aan den Hoorn was, en het eerste ontwerp ter bedyking van dien polder heeft opgegeeven; een gewezen koekebakker van Utrecht heeft de indyking begonnen, en dezelve is door eenige byzondere perfoonen in de jaaren 1776 en 1777 voleindigt, na dat evenwel twee doorbraaken, zelfs toen het polderhuis en eenige boerenwooningen reeds gebouwt waren, hadden plaats gehad; die polder besluit omtrent zeven honderd morgen Rhyndlandsch in zich, als mede den inham, die er te vooren van boven de Schans tot aan het Horntje was, en waarin zich voorheen een groot gedeelte waters van de reede ontlastte, eer het

door het Texelsche gat in zee stortte; deeze polder was, omtrent anderhalve eeuw geleden, noch eens ingedykt geweest, maar toen in een veel kleiner bestek.

Eer die Kattenpolder was ingedykt, heb ik op de middenste van de eendenkooijen, die in het zuiden van het Eiland leggen, en drie in getal zyn, en dus met de twee kooijen in het noorden, te weeten by Oosterëind en by Waalenburg, te saamen een getal van vyf kooijen uitmaaken, op éénen dag zes of zeven honderd finienten zien vangen; deeze kooi wierdt jaarlyks voor acht honderd guldens verhuurt, doch zedert dat de nabygelegen waard door de indyking van den Kattenpolder droog land geworden is, heeft deeze fraaije kooi meer dan zeven achttien van zyne waardy verloren; toen die kooi noch in haaire welvaart was, heb ik meer dan ééns gezien, dat er zoo veele eendvogels naar de kaag gebragt wierden om naar Amsterdam vervoert te worden, dat er wagens met twee paarden, die noch van eene kar wierden gevolgt, mede bevragt wierden; thans is de kooi by Waalenburg of de zoogenoemde noorder kooi de beste.

Nu, myn Vriend! dewyl wy langs den dyk wederom tot aan het Horntje genadert zyn, moet ik U noch aanwyzen, dat hier schuins over in zee leggen die gevaarlyke banken, *de noorder haaks* genoemd, en offchoon zy het Eiland langzaamerhand schynen te naderen, even als de zuider haaks aan

de andere zyde van het Texelsche gat van tyd tot tyd de vaste kust nader schynen te koomen , kan daar omtrent evenwel niets voorzegt worden ; want , indien zoodaanige banken altyd naar de kust dreeven , zoude de breeveertien reeds over lang aan de Scheveningsche en Katwyksche stranden moeten wesen vastgehegt.

TWAALFDE BRIEF.

*Bevolking van Texel; Godsdienst; gedaante, taal,
kleeding en imborst der Inwooneren.*

Het geheele eiland Texel nu genoegzaam beschouwt hebbende, zult Gy, myn Vriend! ook wel kennis met de Inwooners van dit schoone land willen maaken; en om U een beter denkbeeld van hun te geeven, zal ik U, voor zoo verre myne opmerkingen zich hebben uitgestrekt, het één en ander mededeelen omtrent de bevolking van dit eiland; — de toestand van den Godsdienst aldaar; — de uiterlyke gedaante der Inwooners; — hunne taal, kleeding, imborst, huishouding, gewoonten, maaltyden en vermaaken.

Met opzigt tot de bevolking kan ik U alleenlyk zeggen, dat het getal der Inwooners gerekent wordt op omtrent vyf duizend menschen.

Hoe zeer hier, zoo als overal in ons Land, de hervormde Godsdienst de heerschende, en dus ook die van de Regcering, is, rekent men nochtans, dat de kleinste helft der Inwooners den Roomschegezinden Godsdienst is toegedaan; die Kerk telt er ruim vyftien honderd ledemaaten; ook zyn er veele Doopsgezinden, maar geene Lutherfchen.

Een ieder blyft by zyne gevoelens en Gemeente, dewyl er by eene verandering van Godsdienst geen of weinig voordeel te wagten is.

Zoo veele Dorpen als er op het Eiland zyn, zoo veele hervormde Predikanten zyn er ook; daar is één Roomsche Pastoor en zyn Kapellaan, die aan den Burgt wonen; alwaar de Roomschegezinden hunne voornaamste Statie en eene fraaije Kerk hebben, waar in alle zondagen en heilige dagen de mis gedaan en gepredikt wordt; de Kapellaan gaat om de veertien dagen op de andere Dorpen beurtelings de mis leezen, het geen in byzondere huizen geschiedt; de Pastoor heeft een ruim bestaan, en woont nevens zyne Kerk.

De Doopsgezinden, die voorheen met de namen van Friesen en Waterlanders, of fyne en grove, onderscheiden waren, hebben zich nu, weinige jaaren geleden, verenigt; zy hebben in den Burgt twee, te Oostereind ééne, en in de Waal, alwaar veele Doopsgezinden wonen, mede twee Vermaaningén, waarvan de ééne onlangs herbouwt is; er zyn twee of drie Vermaaners.

Op het Eiland zyn voorheen drie Parochiekerken geweest, te weeten aan den Burgt, te Oostereind, en in het nu vernielde Dorp den Westen, de overige Kerken waren slegts Kapellen.

De uiterlyke gedaante der Texelsche Inwooners verschilt niets van die der Noordhollanders; het bloed is hier byzonder fraai; en er zyn onder de Vrouwen wezenlyke schoonheden, zoo wel blonden als bruinetten, en zy zyn doorgaans blank; jammer is het maar, dat er zoo veele scheeve meisjes zyn; ook hebben zy eene slegte houding, gaan met het hoofd gebukt, en durven niemand aan-

zien, behalven wanneer zy 'savonds en by donker onder elkanderen zyn.

De landlieden spreken eene goede Hollandsche taal; maar by de Inwooners van de Zeedorpen loopt er iets van de Friesche onder; ook spreken zy, en vooral de Vrouwlieden, op een lymenden toon, dien zy op verschillende wyzen verhoogen en verlaagen; de vader wordt *taat* genoemd; de moeder *mem*; en de grootouders *beb* en *besje*; indien zy met een vreemdeling gemeenzaam spreken, noemen zy hem *paai*; vriendelyk tegen kinderen of bekenden sprekende, zeggen zy *slaap*, by voorbeeld, *dag slaap*, hetwelke zy met een sleependen toon uitspreken; en zekerlyk eene verkorting is van het woord *byslaap*.

Noch hebben zy een taalgebruik, hetwelke op de ondervinding schynt gegrond te zyn; wanneer zy spreken van iemand, dien wy den naam van vriend en boezemvriend geeven, noemen zy hem een *Vriendzegger*, by voorbeeld, *hy is een Vriendzegger van my; ik ga morgen te vriendspreken*.

In hunne kleeding zyn zy zeer net, en houden veel van den opschik; geloof vry, dat eene jonge Texelsche boerin zoo veel tyds noodig heeft om zich te kappen, als eene dame van de waereid; zy zyn zeer gestelt op haare blankheid, zoo dat zy nooit, zelfs niet voor een oogenblik, in de lucht zullen koomen, zonder haare kaper of strooijen hoed op te zetten; de meisjes van het Dorp Oostereinde kunnen elkander aan het kapsel onderschei-

den; doch ik heb dat onderscheid nooit kunnen be-
merken.

Veele jonge boerinnen leggen rood, waartoe zy gebruik maakten van rood garen, hetwelke zy in azyn lieten aftrekken; maar tegenwoordig bedienen zy zich van blanketsel, hetwelke haar gebragt is door eene Joodin, welke van Amsterdam was gekoomen om hoeden schoon te maaken, en om onder de hand voor heidin of waarzegster te spelen.

Zy dragen keurslyven, welke in haare vroege jeugd op de groei gemaakt worden, en meenigmaal van een slegt maakfel zyn; en aan die keurslyven zyn zy zoo gewoon, dat veele dezelve ook des nagts aan het lyf houden; en hier aan schryf ik toe, dat er zoo veele scheeve vrouwen op het Eiland gevonden worden; want de Friesche vrouwen, welke nooit keurslyven dragen, hebben altemaal schoone welgemaakte lighaamen, zoo dat eene scheeve Friesin iets zeldsaams is.

Wat nu aangaat de geëartheid of imborst van de Inwooners van Texel, daar op is niet veel te roemen; zy zyn wel maatig en by uitneemendheid zindelyk, maar teffens hoofdig, wantrouwende, baatzugtig, en zoo lui als de Spanjaarden; zy hebben weinig besef van het onderscheid der standen in de burgerlyke maatschappy; heer, vrouw, knecht, meid, ouders en kinderen, zyn by hen hyna alle in denzelfden rang; alleenlyk bewyzen zy eenigen eerbied aan den ouderdom; zoo weinig wecten zy wat eer is, dat ik een kacrel aldaar tot

fchoolmeester en voorzanger heb zien aanstellen; die, wegens begaane ontrouw in een ondergeschikt amptje aan de gemeene middelen, gebannen was geweest; en dat ik een geschavotteerden in een zelfde gelag met braave boeren heb zien drinken.

Een Texelsche boer doet niets anders, dan fomtyds zyne koeijen melken, zyn hooi en koorn, wanneer het gemaait is, op wagens laaden en naar huis ryden, en des zomers fomtyds zyne schaapen waschen en scheeren; hy veracht den werkzaamen bovenlander, die op dit eiland niet koomt, vóór dat hy zyn werk op het vaste land van Holland heeft afgedaan; en die tot al het zwaare werk van maaijen, delven, en diergelyke, gebruikt wordt, waar voor hy zich zeer rykelyk doet betaalen, en dus door de gestadige beweging zyner knokken den luijen boer het gereede geld afhaalt.

De Eilanders vereeren deeze werkzaame lieden met den naam van *poep*; met welken naam zy de vreemdelingen in het gemeen doopen, door dezelve een Zeeuwschen, Gelderschen of Haagschen poep te noemen.

Het daadelyke voordeel is het eenige middel, om de Texelaars in beweging te brengen, en hun iets ten algemeenen beste te doen onderneemen.

De vrouwen zyn even lui als haare mannen; behalven het huiswerk houden zy zich byna nergens anders mede bezig, dan met het melken van de schaapen en het maaken van kaas.

Voorheen sponnen, weefden en bleekten zy haar eigen linnen, waar toe het vlas in het Eiland zelve gewonnen wierdt; oude boerinnen hebben my wel al klagende verhaalt, dat voorheen geene jonge dochter ten trouw ging, welke geen linnen van haar eigen spinsel in overvloed hadt, zoo wel tot haar lyf, als voor tafel en bed; de geheele groote Weeverstraat op den Burgt hadt haar naam bekoomen van dat ambacht, hetwelke aldaar door veelen geoeffent wierdt, thans is er niet alleen geen weefgetouw, maar zelfs geen spinnewiel, uitgezondert de geene, die door het ééne of andere oude wyf tot het spinnen van zwarte wol gebruikt worden, in het geheele Eiland te vinden; ik heb dit meenigmaal aan meisjes; waar mede ik gemeenzaam geworden was, voorgehouden; maar dan lachten zy my hartelyk uit, en het antwoord was, *ben je gek? de jongens zouden de spinnewielen aan stukken slaan, als zy by ons op een kreek kwamen*; nu houden zy het spinnen voor eene schande, maar moeten ook somtyds hunne huishouding beginnen met één paar hembden en één paar lakens; want nu moeten zy het linnen, hetwelke haar viermaal in het Jaar van buiten wordt toegevoert, koopen, waar van de som telkens omtrent tien duizend guldens bedraagt.

Oude lieden hebben my ook wel verhaalt, dat de kriecken, waar mede ik U in het vervolg kennis zal doen maaken, gehouden wierden onder 't musiek van het spinnewiel, waar mede de meisjes rondom de lamp zaten; hoedanige byeenkomsten door de

Fransche boeren in sommige Provincien mede gehouden, en *estaminées* genoemd worden.

Dit verval van zeden moet, myns bedunkens, ten grootsten deele worden toegeschreven aan het onmaatig gebruik van de thee, en vooral van de koffy, welke zy viermaal, ja vyfmaal, daags gebruiken, en waar by zy dan altyd met den een of anderen buur of bekenden werkeloos zitten te babbelen; ook gebruiken zy by de koffy eene soort van bruine gebakken suiker, gelykende naar *kokinjes*, en welke zy *babbelluinen* noemen; hoe veelvuldig dat koffy drinken geschiedt, kunt Gy daar uit oordeelen, dat, offchoon twee babbelluinen voor één duit gekogt worden, er jaarlyks voor zeventien of achttien duizend guldens van Amsterdam naar Texel gebracht worden; gelyk my door een Kaagfchipper, die een braaf en geloofbaar man was, is verzekert, dat hy alleen voor vierdehalf duizend guldens van die waar jaarlyks mede bragt; en daar zullen zekerlyk wel vyf-en-twintig groote en kleine vragschepen van Amsterdam op Texel vaaren.

Indien Gy, myn Vriend! by de jaarlyksche som van zeventien of achttien duizend guldens voor babbelluinen, nu eens voegt de jaarlyksche uitgaaf van veertig duizend guldens tot aankoop van linnen, en het geld, dat door de bovenlandfche arbeiders jaarlyks wordt weggesleept, dan kunt Gy ligt opmaaken, in welken hoogen graad de ondeugd van luiheid eene ingewortelde kwaal by de Texelaars geworden is; zy steekt de kaars aan beide einden te gelyk aan; aan de ééne zyde veroorzaakt zy het

verlies van tyd , en aan den anderen kant het gemis van gereed geld; hoe moet zulks binnen den tyd van eene eeuw hen niet verarmen!

Nu wordt er nog wel gereed geld ingebracht door het lootsen, vaaren, en den Koophandel; maar dat alles kan zulk een groot verlies niet opweegen, en is boven dien onzeker; want indien de Koophandel, hetwelke God verhoede! eens vervallen mogt, was het gevolg dier luiheid aanstonds onherstelbaar en doodelyk; immers dan zoude het gebrek aan vertier hunner schaapen, wol, en andere goederen, zich voegen by het gebrek aan gereed geld, tot inkoop hunner noodwendigheden benoodigt; en dan was de armoede en wanhoop daadelyk daar.

Noch één staaltje van onverschillige luiheid, en daar mede stap ik van die walgelyke ondeugd af.

Met één myner vrienden wandelende, kwamen wy voorby eene schoone boeren woning, waar in wy een huisgezin vonden van vader, moeder en vyf of zes genoegzaam volwasfen kinders, meest allen jongens; deeze lieden ons zeer redelyk schynende, begonnen wy met hun te spreken over onze Zuidhollandfche boeren; wy verhaalden, hoe dezelve hunne woningen omcingelden, en alle ook moestuinen en boomgaarden hadden; en wy vroegen aan deeze lieden, of zy ook geene appelen en peeren lusteden; het antwoord was, *ja wel; waarom, vroegen wy, plant gy dan mede geene vrugtboomen? wel*, was wederom het antwoord, *wy zouden dood zyn, eer de vrugten gegroeit waren*; wy voegden hun hier op te gemoet, of zy dan niet wel te vrede

zouden zyn, indien hunne vader en grootvader zulke boomen geplant hadden; en of zy hunne kinderen niet lief genoeg hadden om 'zoodanig voordeel aan dezelve na te laten? een dom filzwygen was al wat hier op volgde; toen bood myn vriend aan, om hun de boomen, zoo tot omcingeling hunner wooning, als tot het maaken van eenen boomgaard, voor niet te geeven, indien zy den grond door hunne kloeke zoonen wilden laten omfpitten, en de boomen wilden planten; zy zagen elkanderen aan met gezigten, daar het mistrouwen op geschildert stondt; die edelmoedigheid freedt zoo zeer tegen hunnen imborst en beginfelen, dat zy het aanbod niet durfden aanneemen, maar weigerden, door te herhaalen het geene zy reeds gezegt hadden; en de jongens voegden er by, dat zy dan niet zouden kunnen uitzien; waar in hunne verregaande luiheid mede haaren rol speelde, dewyl de zoons begrepen, dat zy dan eenigen buitengewoonen arbeid zouden moeten doen.

Ook heb ik zelf de ondervinding gehad, hoe verre de eigenbaat van die boeren zich uitstrekt; op de jagt zynde, zag ik een schaap in eene moddersloot leggen; hetwelke zich byna niet meer verroeren kon; ik ging zoo diep mogelyk in het water, en deedt myn best om het dier te redden; maar alle myne poogingen vrugteloos zynde, wierdt ik afgemat, en zag naar hulp om; eindelyk zag ik een boer van verre in het veld; ik wenkte; hy kwam nader, en ik riep hem om my te helpen; maar na wat getuurt te hebben, zeide hy, *dat is myn schaap*.

niet, keerde zich om, en ging weg; in myne eerste vervoering had ik den vlegel gaarne een schoot sneppenhagel in zyn broek gegeven, maar ik begreep noch tydig, dat ik zulks om meer dan ééne reden behoorde na te laten.

Het is niet gemakkelĳk gemeenzaam met deeze lieden te worden; doch het geen echter, toen hunne imborst my bekend wierdt, my gelukte; ik hield my onnozel, geliet my als of ik hen voor ervaren aanzag, en als of ik hunne manieren van doen goedkeurde, en veele verdienſten daar aan hegtede; ik deed kleine geſchenken van thee, ſuiker en linten aan de hooften van de jonge meisjes, en betaalde wat rykelyk, wanneer zy my op een koffytje onthaalden; door dat alles wierdt ik ten laaſte zoo zeer van de vrienden, dat men, taat, en het meisje naar my ſtonden te gluuren, als ik op de jagt was, my alle hunne zaaken kwamen vertellen, en om raad vroegen; onder anderen was er een doopsgezinde, die eene allerlieſte dochter hadt, omtrent achttien of twintig jaaren oud, en welke zeer veel vertrouwen in my ſtelde; zy hadt een vryer, en wilde wel tot het huwelyk overgaan, maar de jongman was van den hervormden Godsdienſt; het meisje vroeg my, wat zy doen zoude; ik raadde haar het huwelyk aan, dewyl zy hem wel lyden mogt, en hy een braaf kaerel was; ja maar, voerde zy my te gemoet, dan zou ik my by hun lui moeten laaten doopen, en door eene geheele kerk vol menſchen moeten gaan; en dat moet gy nooit gelooven, dat ik ooit zou kunnen doen; en daar mede bleef het huwelyk agter.

De baatzugt deezer Eilanders geeft ook noch een middel aan de hand om in eens gemeenzaam met hun te worden; een vreemdeling, die hunne vrolykheden wil bywoonen, behoeft flegts een half ankertje witte wyn in eene herberg te bekostigen; en zulks door den herbergier of éénen van zyne bekenden aan de jonge lieden te laten rond zeggen; dan koomen er de maats, met hunne meisjes vergezelt, dansen, en zyn den geheelen nacht vrolyk; ook zullen zy dan gaarne zien, dat de vreemdeling deel in hunne vermaaken neeme, zonder dat zy deswegens erg denken, of minyverig worden zullen.

DE RTIENDE BRIEF.

Huishouding ; gewoonten.

Omtrent de wyze van huishouding der Texelaars zal ik zeer kort kunnen zyn , dewyl ik U reeds vertelt heb , waar in de gewoone bezigheden van mannen , vrouwen , en jonge lieden doorgaans bestaan.

Hunne huizen zyn toppig van dak , en dienen hun ook tot berging van hooi en stroo ; de stal is ter zyde aan het huis ; des zomers stookten zy nooit in eene kamer , maar , niet tegenstaande er eene Keur tegen is , in een hoekje van de stal , alwaar een klein schoorsteen is geplaatst ; ik ben in meer dan ééne wooning geweest , alwaar op de steenen vuur gemaakt wierdt met plaggen , en de rook de deur uit vloog , en alwaar het vuur geene acht voeten verwydert was van het hooi , hetwelke van onderen met eene kleine houten schutting was afgezet ; en wanneer ik hun het gevaar van die handelwyze voorstelde , antwoordden zy eenvoudig , *daar koomt nooit brand van* ; en daar mede was het gesprek dan uit.

By de Dorpelingen is de keuken ook het kleinste vertrek van het huis , en staat geheel agter ; waar door het overige van het huis , zonder dat er veel werk toe behoefte gedaan te worden , netjes kan worden gehouden ; zoo als de huizen dan ook ge-

meenelyk van eene kloosterachtige zindelykheid zyn.

Eenige byzondere gewoonten hebben ook by hen plaats.

Wanneer zy trouwen , ryden zy , van hunne speelgenooten verzelt , het Eiland met wagens rond , en pleisteren dan op de Dorpen.

By fterfgeval koomen er zoo veele buuren en bekenden aan het fterfhuis , als maar eenigzins mogelijk is , vooral by de plechtigheid van het kisten ; en hoe ver dat misbruik van ouds gegaan is , kunt Gy oordeelen uit eene Keur van Keizer Karel den vyfden , welke ik in een handfchrift gezien heb , waar by op zwaare boete verboden wierdt , niet verder dan den vyfden buur ter weder- en aan de over-zyde te noodigen ; is eene vryfter overleden , dan koomen er vryfters by ; en was de doode een jongman , dan koomen er jongens ; het lyk wordt gezien , er wordt nagegaan , of er iets aan de houding of aan de doodwaai hapert ; de waai wordt geplooit en geftrikt ; en ieder zegt zyn gevoelen onder het lepelen van brandewyn met fuiker en rozen.

Hoc zindelyk en zuinig de Texelaars ook zyn mogen , hebben zy nochthans een gebruik , hetwelk daar geenszins mede ftrookt , en waar van ik de reden niet heb kunnen verneemen ; wanneer zy een varken flagten , hangen zy de voordeur van het huis uit , en hakken het varken daar op af ; deeze vreemde gewoonte is tot noch toe een raadsel voor

my geweest; mogelyk was zulks in oude tyden een blyk van hoogmoed, om dat namelyk de tekenen van het hakken, die op de voordeur bleeven staan, aan de voorbygangers konden doen zien, dat de bewooners van dat huis zoo ryk waren, dat zy een varken hadden kunnen bekostigen.

Van het gebruik om eene kermisvryfter uit te kiezen, heb ik te vooren reeds gesproken; zoo als ook van het overmaatig gebruik van thee, koffy, en babbeluinen; ik voeg er nu noch maar alleenlyk by, dat de jongens de gewoonte hebben, om in den zomer het jonge riet uit te plukken, en met het onderfte van het riet een bolletje, waar op die plant zit, te schillen; met welke bolletjes zy dan langs de ftraaten te koop loopen, roepende, *haanekollen* en *rietspieren*; in die bolletjes zit een fuikerachtig fap, hetwelke er wordt uitgekaauwt.

De gewoone maaltyden deezer Eilanders zyn gantsch niet overdaadig; in den winter wordt des zondags de pot gekookt voor de geheele week, en het kookfel beftaat dan in een ftuk fpek, voorts erweten, boonen, gort en meel, alles in afzonderlyke zakjes gedaan.

Des zomers eet de landman ten minften driemaal ter week koeken, die alleen met meel en water beflagen, en met olie in de pan gebakken worden.

Eene halve eeuw geleden hadden de Texelaars noch geene kennis aan verfche groentens; maar de lootsen, die ommegang te Amsterdam hebben, en dikwyls ter verrigting van hunne zaaken aldaar

verblyven moeten, hebben hunne mede-Inwooners nu ook met de groentens bekend gemaakt, welke zy thans gaarne lusten.

Zy voeden zich ook wel met visch; van de schelvisch eeten zy het bovenste gedeelte en den kop versch; het overige wordt vyf of zes uren in de lucht gehangen, en dan in de pan gebakken; ook eeten zy de rog niet vóór dat die, na dat zy gevilt is, één of twee dagen in de lucht heeft gehangen; vooral niet de groote roggën, die *vleeten* genoemd worden.

Maar op bruiloften en plechtige maaltijden koomt wel eens een ham te voorschyn, of ook wel een vette hamelen bout, die, digt met rozynen bestrooit, in den oven zeer gaar gebraden wordt, en welke bout dan op de tafel verzelt is van één of twee dikke koeken, die van meel, water en rozynen gemaakt zyn.

Onder die plechtige maaltyden behoort ook het te beuling gaan, wanneer zy naamelyk elkanderen by het zouten van het varken onthaalen.

Eens was ik met myn vriend en verder gezelschap door den boer van het landgoed te beuling verzogt; de boer ontving ons zittende in een lederen armstoel met groote kopere spykers, welke zekerlyk twee eeuwen geleden gemaakt was; hy stondt niet op, maar, zyn stoel verschuivende, zeide hy aan de dames, *ja, ik zou je deuze stoel wel geeven, maar my dunkt, hy staat my het best*; na deeze korte redenvoering schikte hy zich aan de tafel, waar in wy hem navolgden.

Het eerste gerecht bestondt in eene opgehoopte schotel met boterhammen, zonder meer; het tweede gerecht in eenige kluiven spek, en daar over drie eendvogels, met de koppen, en in den oven gebraden; dit wierdt gevolgt door een schotel met gort, gemengt met stroop, varkensbloed en wat reuzel, aan dobbelsteentjes gesneden en in de pan gebakken; en daar over een schotel van dezelfde eetwaaren in darmen gestopt, en op den rooster gebraden; hier op volgde een ontzaggelyke bak met ryftenbry, die, zoo als ons vertelt wierdt, des ochtends ten vier uren reeds van het vuur genomen was, en vervolgens tot etenstyd toe in het hooi hadt staan meuken.

Het nagerecht was wederom een soortgelyke hoop van boterhammen, als waar mede de maaltyd begonnen was, met dit onderscheid, dat de boterhammen gemaakt waren van platte beskuit en rogenbrood, hoedanige boterhammen hier *domineesstukken* genoemd worden.

De drank was water; en zoodanige maaltyd wordt by deeze Eilanders voor eene vrolyke uitspanning gehouden; doch na den ecten vertelde de boer my met aandoening, dat men nu niet meer zoo vrolyk was als in voorleden tyden; *ja, myn Heer*, zeide hy, *dan aten wy ons zoo rond van die gort en ryftenbry, dat wy in het veld op den rug moesten gaan leggen met den mond open om adem te scheppen, zoo als my dikmaals gebeurt is.*

Ondertuschen zoude het gezigt alleen van zulk eene maaltyd by eene kiefche dame ligt de uitwer-

king van de *ipecaquana* kunnen doen, en om U de waarheid te zeggen, het mondde my ook niet zeer, eh ik at niets dan een stuk brood en kaas; maar twee jonge juffers van ons gezelschap, welke op het Eiland opgevoed waren, smulden van die gort en beuling met veel smaak.

De gewoonte is eene tweede natuur heeft Horatius reeds gezegt; wy welopgebragte luidjes eeten wel sneppen met den drek, gestoofde slakken, duivelsbrood, krabben, en diergelyke afzigtige kosten meer.

VEERTIENDE BRIEF.

Vermaaken.

De Zuuppot, de Kriek, het Queesten, de Meyblits en de Kerfins, zyn de voornaamste vermaaken, die op dit eiland in gebruik zyn.

Een *Zuuppot* is eene byéénkoomst van jonge lieden, die den tyd doorbrengen met zingen, onder het gebruik van koffy of wat brandewyn met suiker.

Maar een *kriek* koomt het meeste overeen met onze *assemblées* ten *bals*; het is een gezelschap van jonge lieden, hetwelke meestal den geheelen nacht duurt, en mogelyk den naam draagt van het kriecken van den dag; deeze byéénkoomst heeft altyd driemaal 's weeks plaats, des maandags, woensdags en vrydags, nu by het ééne, dan by het andere buurmeisje, beurt om beurt; en de jongens koomen er ongenoodigt, als het hun goeddunkt, onder het rooken van een pypje; daar wordt gezongen en gedanst; de speeltuigen zyn een sleutel, waar mede op een tang geslagen wordt, en wier geluid door de stem verzelt gaat; de zangstukken zyn zoogenoemde pluggendansjes, waar in de meisjes geene andere beweging maaken, dan wat op en neder te dribbelen; onderwyl drinken zy straatschen of portugeeschen wyn, punsch, brandewyn met suiker, of eenige andere smullery.

Queest is een Engelsch woord, en beduidt eene drukking; het is niets anders dan de vryery der boeren, welke by nacht geschiedt; zoo als elders in de Provintie, en byzonder in Kennemerland, mede plaats heeft; een jonge kaerel, die verliefd is, gaat meenigmaal, zonder wind of weder te ontzien, anderhalf uur ver naar zyn meisje, en hy moet dan fomtyds noch verscheiden slooten over op balkjes, die los leggen, en niet dikker dan een arm zyn; de vryster wagt hem in den beginne alleenlyk aan het open vengster; maar de gemeenzaamheid, de natuur en de nacht brengen hem wel haast in het huis en op het bed; en is het met die zaak niet eveneens gelogen in hutten als in paleizen? het onderscheid bestaat immers alleen daar in, dat het queesten hier gepaart gaat met de goede trouw en eenvoudigheid van zeden; ook maaken de Ouders geene zwaarigheid om de jonge lieden te laten begaan, verzekert zynde, dat, indien er eenige gevolgen ontstaan, het huwelyk de geschiedenis der vreijaadje besluiten zal; de gelykheid van staat brengt ook veel toe tot deeze gewoonte; nochtans gebeurt er in deeze bedorven tyden nu of dan wel eens een ongelukje; maar dit is altyd zeker, dat, al hadt een meisje zes vryers, en bygevolg zoo veele queesters, gehad, zulks, indien zy vry blyft, geen het minste nadeel toebrengt aan haare eer of goeden naam; en dat de zevende haar zoo gaarne ter vrouwe neemt, als of hy de eerste ware.

Denk evenwel niet, dat iedereen maar zoo in het wild by een meisje ter queest kan koomen, zoo als onze Stedelingen zich dikwyls verbeelden; geenszins; maar het moet gelyk slag zyn, en daar moet een voornemen wezen, om, wanneer zy elkanderen op den duur behaagen, den trouw ook te laten volgen.

Ik verbeelde my, dat de gewoonte, om by nacht naar de meisjes te loopen, reeds zeer oud is; zoo om by dag geen tyd te verliezen, als om de gemeenzaamheid te bevorderen; de nacht immers vermindert de beschoorndheid en schaamte.

Meenigmaal duurt zulk eene vrijjaadje een paar jaaren, welke, indien zy door de Ouders wordt goedgekeurt, den vryer zoo stout maakt, dat hy zich des middags ongenoodigt aan de tafel plaatst, hetwelke zy niet vreemd vinden, maar het besluit geduldig afwagten.

De *Mey-bliis* heeft plaats op den laatsten April, wanneer de jonge lieden des avonds al het hout en de brandstoffen, die zy bekoomen kunnen, by elkanderen sleepen, hetzelfde in brand steeken, en daar rondom dansen; wat zulks beduidt, en of het eene oude gewoonte deczer Eilanders is, dan of zy het van vreemden hebben overgenomen, weten zy zelve niet te zeggen.

De kermis wordt hier op eene vrolyke wyze gevierd; de kraamen en spellen staan alleenlyk aan den Burgt; die van de andere Dorpen ryden dan op wagens, somtyds twaalf en meer agter elkander

en op een sterken draf het Eiland rond; zy pleisteren op alle de Dorpen, daar zy door koomen, tot dat de avond hen aan den Burgt brengt; en daar wordt dan den geheelen nacht met drinken en dansen doorgebracht.

Het is ongeloofelyk, hoeveel wyn er dan door de keel gaat, en hoe een boer en boerin, die zich op deeze wyze hebben vrolyk gemaakt, er 's morgens uitzien; de laatste duit moet dan uit de zak van een jongen; al het geld, hetwelke hy het geheele jaar bespaart heeft, moet dan verteert worden; zelfs kinderen van twaalf en veertien jaaren, met meisjes van hunnen ouderdom verzelt, gaan daar ook al om een fleschje; en ik verzeker U, dat de vreugd daar geene kleine glaasjes, maar wel een berkenmeijer, laat rond gaan.

Gelyk overal in Holland, geeft des winters het ys ook hier gelegenheid tot vermaak; dan gaan de jongens met de meisjes op schaatsen of in hand-sleedjes naar het eene of andere Dorp, of naar deelen of geenen boerenhoef, om zich aldaar op een zuuppot of op een kriek te laten vinden.

VYFTIENDE BRIEF.

Het Eiland Wieringen.

Nu alle myne aanmerkingen over Texel aan U medegedeelt hebbende, zal ik U, myn Vriend! noch iets zeggen omtrent de eilanden Wieringen, Vlieland en Terschelling; maar het geen zoo veel niet zal kunnen wezen als van Texel, dewyl ik geen verblyf op die eilanden gehouden, maar dezelve alleenlyk gezien heb.

Wieringen is voor het grootſte gedeelte hoog Land, en van denzelfden aart als de hoogtens op Texel, een leemachtige grond met keijen doormengt, zoo als te vooren reeds beſchreven is.

Hier is noch al veel bouwland; en, wanneer het koorn gemaait is, loopen de ſchaapen en hoenders overal heen; de landeryen zyn hier afgemerkt met groote keiſteenen; de wol, de kaas, en de lammeren, worden hier voor zoo goed niet gehouden, en gelden ook altyd minder, dan op Texel.

Ik kwam hier met een boeijer by Westerland aan, alwaar thans ſlegts zeer weinige huizen ſtaan; doch de overleden Opziener van 's Lands werken heeft my verhaalt, dat naar het noordwesten noch gevonden worden geheele ſtraaten van gewezen Dorpen, welke, gelyk men by zeer laag water beſpeuren kan, noch beſtraat zyn; een gedeelte van de kust naar het noordwesten ſtaat ook

geheel zonder dyk, is steil, en stuit door zyne hoogte en taaiheid de woede van de zee.

Het Kerkje van Westerland is het oudste, het welke ik hier omstreeks ergens in onze Provincie gezien heb; daar is veel duifsteen aan, en het heeft zoogenoemde gegooten muuren, dat is, twee muuren, welker tuschenwydte met cement en keisteenen is vol gewerkt; het choor is afzonderlyk gebouwt, en niet met de Kerk verbonden; en het bovenste gedeelte van den toren is waarschyndelyk omgewaait of verbrand.

In dit Kerkje zyn oude zarken, die op steenen doorkisten gesloten hebben, wier steen van dien aart is, dat dezelve, myns bedunkens, alhier gekoomen moet wezen ten tyde, toen de Noormannen hier meester waren, die in de negende eeuw hier den baas gespeelt, en alles te vuur en te zwaard verwoest hebben; ik heb niemand aangetroffen, die zelfs by gisfing iets maaken kon van de figuren, die op deeze zarken zyn uitgehouwen, uitgezondert alleen de geene, die een kruis verbeelden. (c).

Hippolitus-hoef, in den gemeenen spreektrant *Ypelshoef* genoemd, is een aangenaam Dorp, vol huizen en boomgaarden; het Kerkje zal in de elfde of twaalfde eeuw gebouwt zyn; in het choor, hetwelke afgeschoten was, en niet gebruikt wierdt, lagen onder een hoop puin en zand noch stukken

(c) De Uitgever gist, dat die Figuren Griftchriften in Runnische letteren zullen zyn.

van steenen beelden; die mogelyk, toen het middenste gedeelte van de Kerk is ingestort, aldaar zyn neder gesmeeten; de Kerk is in den Jaare 1674 wederom herstelt.

Van Ypelshoef wandelt men naar Stroc, hetwelke alleenlyk een arm Kapelletje is; boven de deur is een varken in opwerk of zoogenoemt *basrelief* van benthemmersteen uitgehouwen; dit dier, de getrouwe medgezel van St. Anthony, doctt zien, aan welken Heilig dat Kapelletje was toegeweid.

Van daar gaat de weg naar Oosterland; al wandelende zagen wy niet zonder aandoening, dat in den storm, die in de maand November van het vorige jaar hadt gewoed, geheele einden van den dyk met derzelver grondvest van rys en wier door den wind en de zee waren opgeligt, en aan de andere zyde van het Eiland gesmeeten.

De Kerk van Oosterland is mede zeer oud, en het spyt my, dat ik dezelve van binuen niet gezien heb, alzoo ik naderhand vernam, dat er noch veele oude zarken in die Kerk leggen; maar, toen wy daar kwamen, was het eene brandende zonneschyn, waarom ik het gezien van die Kerk uitselde tot myne wederkoomst; doch toen ontbrak my de tyd.

Noordoostelyk van Oosterland vonden wy het Dorp den Oever, hetwelke niet zeer oud schynt te zyn, en een flegt houten Kerkje heeft; hier leggen de kaagen en ligters, waar mede de Wieringers noch al veel naar Amsterdam en elders vaaren; door
welke

welke zeevaart zy veel gelds verdienen, waar door dat Dorp ook zeer welvaarende is.

Nu, myn Vriend! noch een woord nopens de lotgevallen van dit Eiland; in den jaare 1490 waren de Vlaamingen meesters van Wieringen; in den jaare 1492 hadden de Wieringers even als de Texelaars deel in de onlusten van het kaas- en broodspel, en wierden er ook even als hunne buuren voor gestraft; in den jaare 1522 roofden en brandden de Gelderschen op dit Eiland; hetwelk vervolgens zeer veel leedt in de stormen van de jaaren 1717, 1725, 1726, 1775, en vooral in dien van de maand November 1776, wanneer de dyk byna geheel vernielt wierdt, en geheele stukken dyks tot aan de andere zyde van het Eiland gesmeeten wierden.

Eer ik Wieringen vaarwel zeg, moet ik U evenwel verhaalen, hoe wy hier den dag doorbragten; het was middag toen wy bezweet, vermoeit en hongerig op Ypelshoef kwamen, het geen ons aandreef om naar eene herberg te zoeken; wy tuurden naar een uithangbord zoo als een Sterckkyker naar een Staarttar, en vonden er eindelyk een, hetwelke met een verkleind afbeeldfel van een rood monstertje beklad was, wiens uitzigt my al aanstonds een kwaad voorteken scheen te zyn; wy vielen als steenen neder op een bank, die in een groot voorhuis stondt, alwaar een hoop roomsche boonen in een hoek lag; de waardin kwam voor, en beantwoordde onze vraag, *of wy daar eeten konden*, met *ja, wat believen de Heeren?* wy vroegen om lams karbonaden met een salaadje; *och*, zeide de vrouw,

dat is op het geheele eiland niet te vinden ; niemand eet hier versch vleesch, en des zomers wordt er nooit geslagt ; wel nu, was ons antwoord, wy zullen ons dan met struiven van gerookt spek of ham behelpen ; doch dit wierdt wederom beantwoord op deeze wyze, voorleden week hebben wy het laatste daar van opgegeeten, en ik heb geen kruim in huis ; wy keeken elkanderen met lange gezigten aan, en vroegen met eene flauwe stem, wat hebt gy dan ? eijeren, zeide het wyf, hetwelke wy toen zoo vriendelyk niet meer aanzagen ; maar wy moesten geduld neemen ; en toen wy zeiden, geef er ons dan wat falade by, antwoordde het ombarmhartige vrouwsperfoon op een koelen toon, ik zál by de buuren gaan zoeken, of zy noch wat in hunne tuinen hebben.

Terwyl zy dat bezoek afleide, spraken wy over het voordeel van zich in eene groote Stad en volkryke Maatschappy te bevinden, alwaar men met minder omslag twintig goede schotelen kan doen gereed maaken, dan hier eijeren met falade bekoomen.

Toen evenwel de falade en de eijeren voor den dag kwamen en op de tafel stonden, vertroosteden wy ons met gesprekken over den langmoedigen Epictetus, en over de lessen van de Stoïsche Wysgeeren, die ons geleert hadden, hoe weinig een mensch tot zyn bestaan noodig heeft, de maatigheid zoo zeer gepreezen hadden, en meer andere aanmerkingen hadden gemaakt, welke voor graage maagen niet zeer geschikt zyn ; ondertuschen aten wy ons Nebucadnezars falaadje, en merkten aan, dat die mag-

tige Vorst er noch niet eens eijeren by hadt; ook was de wyn evenredig aan de maaltyd.

Maar, gelyk het geluk en het ongeluk zich beurtelings in deeze waereld verwisfelen, verzagtede deeze schraale kasteleinsche van het roode monster-tje onze geemelykheid, toen wy haar het gelag rykelyk betaalden; dewyl zy ons te kennen gaf, dat, indien wy des avonds aan het Dorp den Oever pleisterden, wy aldaar eene uitsteekende herberg vinden zouden; dat wy van de twee herbergen, die aldaar nevens elkanderen stonden, de laatste verkiezen moesten, alwaar de aanneemers van den dyk, waar aan toen gewerkt wierdt, hun verblyf hielden.

Door dit troostelyk vooruitzicht aangemoedigt, gingen wy weer welgemoed op reis, en telden met elkanderen op, welke goede schotels eene boerenwaardin ons al zoude kunnen geeven; wy vonden er in onze verbeelding genoeg, het geen ons verlangen vermeederde, en onze schreden deedt verdubbelen.

Eindelyk kwamen wy 'op de gewenschte plaats; naar een goed avondmaal te vraagen was het eerste werk; maar och! wy ondervonden al aanstonds, dat men van verdriet of schrik niet sterft; lees de saamenpraak van dien middag eens na, en ik heb U alles gezegt, wat hier wederom het gesprek uitleverde; het eenige onderscheid bestond in deeze taalkundige verandering, dat, daar wy des middags salade met eijeren gegeten hadden, wy des avonds eijeren met salade aten; dit, myn Vriend, is eene

waare schildery van dien dag, dien ik met eene zwarte kool getekent heb; wie zou nu zeggen, dat men in ons lieve, ryke, Holland plaatfen aantreft, alwaar men om te kunnen eeten en drinken op zyn Spaansch moet reizen.

Des anderen daags, toen het wederom zeer warm was, moesten wy andermaal van de ééne zyde van het eiland tot de andere, te weeten, van het Dorp den Oever tot Westerland, kuieren; en dus kwamen wy, al lenden sleepende, eindelyk des middags ten één uur wederom aan den hoek, alwaar ons vaartuig lag, hetwelke met goeden wyn voorzien was; aanstonds wierden er vier of vyf fleschen naar de nabygelegen boerenherberg gebragt; en hier wierdt onze vraag naar struiven met ham, door een jong, lief, en zindelyk boerinetje met een bevallig ja beantwoord; ô, weldoende Natuur! wat zyn de vermaakken, die Uwe noodzaakelykheden ons verschaffen, niet lieflyk! aangenaam hoekje van het eenzaame Wieringen, nooit zal ik U uit myn geheugen wischen! mooi en vriendelyk meisje! lekkere struiven! wyn, daar ik Jupiter zelven op zoude hebben durven onthaalen! wanneer ik onlustig ben, herroep ik u slegts in myn geheugen; en ik ben daadelyk opgeruimt.

Vergeef my, myn Vriend! deeze dichterlyke uitstap, maar ik kan van Wieringen niet spreken, zonder my dat voorval te binnen te brengen.

Ten laatsten moesten wy dit lekkere hoekje wederom verlaten; wy stapten in de boeijer; de Wind kletterde in de zeilen; en de Schipper stuurde

ons naar het nieuwe Diep; wy hadden ter linkerhand de zoogenoemde *Zandgronden*, alwaar de lootsen, volgens hun verhaal, de overblyffels der muuren van eene groote Stad zouden gevonden hebben; doch het spyt my, dat ik geduurende myn lang verblyf op Texel zulks niet eens zelf heb gaan onderzoeken; want dan zouden de muuren van die groote Stad mogelyk in die van een Kerkhof verandert zyn; immers ik heb te meermaalen onderzonden, hoe weinig staat te maaken is op het verhaal van lieden, die geene kunde bezitten, en wier oordeel niet geoeffent is.

ZESTIENDE BRIEF.

De Eilanden Vlieland en Terschelling.

Om de eilanden Vlieland en Terschelling te kennen, heb ik gelegenheid gehad; toen ik met een gezelschap in twee boeijers van Texel naar Friesland reisde, wanneer wy in het voorbygaan die beide eilanden bezigtigden, en ik er de tekeningen van gemaakt heb.

In de maand July, op een dag, wanneer het weder buiachtig was, zeilden wy van Texel, en hadden het verschynfel van niet minder dan vyf hoozen, die te gelyk aan het werken waren, en de zee op de plaatsen, waar zy boven hingen, sterk dedden kooken; wy moesten tuschen die hoozen door, doch gelukkiglyk ontweeken wy derzelver werking.

Dienzelfden middag lieten wy het anker vallen op de reede van Vlieland, van welk eiland men aldaar niets ziet dan een hoog duin, zoo als de tekening aantoonst.

Het is hier zoo droog, dat men ons op wagens uit de Schepen tilde, en zoo aan de vaste wal bragt.

Dit eiland heeft geen dyk tegen het zuiden, en niets dan een afloopend strand; voorheen was het met twee Dorpen verciert, die Oostervlieland en Westervlieland genoemd waren; maar door een by-

zonder voorval is het eerstgemelde nu alleenlyk overgebleven; een geweldige noordwester storm sleet in het laatst van de voorige of in het begin van deeze eeuw een groote Fluit op het strand; dit veroorzaakte eene geul, welke by elk hoog getyde en noordwesten wind grooter wierdt, en eindelyk het Eiland doorfneedt; en nu is er alleenlyk een hoog duin, hetwelke door konynen en meeuwen bewoont wordt, overgebleven op de plaats, alwaar het Dorp Westervlieland gestaan heeft; uit den aart van dit voorval kunt Gy oordeelen, dat die verandering langsaamerhand heeft plaats gehad, en dat dus de Inwoners tyd gehad hebben om zich te beveiligen.

Volgens het zeggen van oude lieden, was het Dorp Westervlieland voorheen zeer welvaarende, en van veele brouweryen voorzien, het geen niet vreemd zal voorkoomen, dewyl 's Lands vlooten in de meenigvuldige oorlogen van de voorgaande eeuw aldaar hunne reede hadden; en evenwel was het op die reede, dat de Engelschen uit wraak van den togt op Chatham onze Koopvaardyschepen verbrandden en vernielden. (d)

(d) De Heer van Cuyck heeft zich vergist, toen Hy schreef, dat de Engelschen onze Koopvaardyschepen op de reede van Vlieland verbrandden en vernielden uit wraak van den togt op Chatham; want die glorieryke togt hadt plaats in den jaare 1667 even voor het sluiten van den Bredaschen Vrede, en onze Koopvaardyschepen werden verbrand in het voorgaande Jaar 1666. lees dat alles omstandig in het *Veréniigd Nederland van Martinus*, bladzijden 335, 336, 337, 338 en 339, die te recht daar

Het Dorp, hetwelke thans noch in *wezen* is, legt aan de zuidelyke zyde van het Eiland, en strekt zich van het westen naar het oosten; het heeft eene fraaije straat, ter wederzyde met huizen bebouwt, en in het midden met een rei boomen beplant; het huis, hetwelke de Admiraal de Ruiter betrok, wanneer Hy hier met de vloot lag, zoude in onze Steden een burgerhuisje zyn; het is twee kruiskozyenen breed, en heeft een brandgeveltje; wy beschouwden het met denzelfden eerbied, als de oude Grieken het beeld van eenen Miltiades of Themistocles.

Op het hooge duin geklommen, lieten wy aan de ééne zyde het oog gaan over de Zuiderzee; en aan den anderen kant over den ontzaggelyken noorder-oceaan.

Volgens het geen de Monftercommisfaris ons verhaalde, wordt dit Dorp door twee onheilen met zynen ondergang bedreigt, te weten, het water en het zand; want het zand van de losse duinen, die na de verwoesting van het andere Dorp zyn overgebleeven, stuift, wanneer het door een westelyken wind wordt aangedreeven, met veel woede op het Dorp aan; en hoe spoedig er eene zandöverstrooming kan plaats hebben, blykt daar uit, dat, weinige jaaren geleden, van onder een duin, het-

op aanmerkt, dat de *Engelsen* toen zagen, dat eene *Vloot* op de *Theems* te verbranden was anders was, dan de *vlam* te steeken in *weerlooze Koepvaarders van 't Vlie*, of een arm Dorp te plondéren.

welke toen afstoof, een geheel boerenhuis te voorschyn kwam, waar in de tinnen borden en lepels in de rakken noch gevonden wierden; zoo als ik, acht of negen jaaren geleden, op het Dorp Terheide mede van onder een duin aan het strand eene gemetselde pyp van eenen waterput heb zien te voorschyn koomen.

Op Vlieland is naauwelyks zoo veel weiland, dat zestien of zeventien koeijen er des zomers deden kost kunnen zoeken; en de gemeenschap met andere Plaatsen is ook zoo moeiljelyk, dat er meenigmaal meel noch brood te bekoomen is, en de Inwooners zich met beschuit behelpen moeten; en des winters zouden de zeven Provintien, of ten minsten zes van dezelve, overheert kunnen zyn, zonder dat men er hier iets van wist; immers vóór dat de post op Texel was aangelegt, hetwelke noch maar weinige jaaren geleden is; en die diepe onweetenheid van het geene buiten het Eiland omgaat zal U niet verwonderen, als Gy weet, dat de Inwooners hunne levensmiddelen uit Friesland moeten bekoomen, en dat de kaagschippers derwaarts niet vaaren, dan wanneer zy lust of fragt hebben; ondertusfchen is het voortreffelyk gelegen voor eenen Tycho Brahé, die de bespiegeling van den Sterrenhemel boven die van de aarde verkiest; want voor het verblyf van een sterrenkyker kan er geen uitgestrekter en onbelemmerder gezigteinder gevonden worden, dan op den top van dit duin.

Het Eiland brengt niets voort dan konynen en

eenden, die zich, benevens eene meenigte van zeevogels, aldaar onthouden.

De beämplten van de Admiraliteit hebben tuinen agter hunne huizen, waarin zy groentens teelen; maar de overige Inwooners behelpen zich met den ouden kost van erweten, boonen, gort, en kocken, als zy meel hebben.

Inboorlingen van dit Land zyn er thans niet meer; het wordt bewoont door Friefen, Gelderschen, en in één woord door allerhande soort van menschen; en men geeft hun na, dat zy by de geëaartheid van de Texelaars noch voegen de hōcdanigheid van groote zeedieven te zyn.

Een Predikant van het eiland Terschelling, die een vrolyk man was, verhaalde ons, dat hy ter gelegenheid van het openvallen der Predikantsplaats op Vlieland zeer zelden aldaar ging prediken, dewyl het toch niets helpen kon.

Ook zyn er de lootfen slegt, en zoo min in kunde als in wakkerheid by de Texelsche lootfen te vergelyken.

Des anderendaags verlieten wy dit Hollandsche Pathmos, en zetteden ons togkje voort naar Westerschelling.

Dit is voorheen een zeer groot Dorp geweest, en mogelyk in oude tyden het eenige op het Eiland; maar in den jaare 1373 is het door Willem van Naaldwyk geplundert en verbrand; in den jaare 1666 wierdt het andermaal verbrand door de Engelschen; en omtrent veertig jaaren geleden sleepte

de zee over de honderd huizen weg, en scheen door een stroom, welke er tegen aan woelde, zoo als men uit de bygevoegde tekening zien kan, het geheele Dorp te willen vernielen.

Het behoud van dit eiland, hetwelke ons Land tegen het noordwesten dekt, was te gewigtig, om niet alles in het werk te stellen tot afweering van zulk een gevaarlyken vyand; en na eenige vergeefsche poogingen gelukte het om dien stroom af te leiden; in het jaar 1749 wierdt boven het Eiland elboogsgewyze eene berming van rys gelegd, welke met laag water vlak lag, en beneden die berming een groot wierhoofd; deeze zagte dwang gelukte, en nu wordt er land aangewonnen op de plaats, alwaar anders eene groote diepte zoude gekoomen zyn; en de zee loopt nu aan de buitenzyde van die berming.

Wy kwamen hier aan de wal, en lieten wagens koomen om het Eiland, hetwelke zich in de lengte uitstrekt, door te ryden; het is, gelyk de geheele kust van ons Land, met Zandduinen tegen het noordwesten beveiligt, en zal meer dan twee uren gaans lang, en omtrent een half uur gaans breed zyn; aan den voet van de duinen staat noch al vry wat elst, en er zal meer bouwland zyn dan op Texel; ook staat aan den Westerhoek eene baak, welke de *brandaris* genoemd wordt, en twee honderd achttien voeten hoog is; zy heeft boven een plat, daar een lantaarn op staat, en is in den jaare 1594 gebouwt.

Als eene groote byzonderheid merk ik aan, dat

de Inwooners van Westerschelling eene taal spreken, welke onverstaanbaar is voor de geenen, die de overige Dorpen bewoonen, offchoon die van Westerschelling het gewoone Hollandsch mede verstaan; mogelyk is dit Vlek een overblyffel van de Nederfaxen, die, zoo als Beda aantekent, in den jaare 449 naar Engeland overstaken, om de Britten tegen de Picten by te staan, het geen zy ook deden met dat gevolg, dat zy, het land goedvindende, meer en meer van hun volk deden overkoomen, en de Britten zelve verdreeven, waar van een gedeelte naar het tegenwoordige Bretagne in Vrankryk de wyk nam, zoo als de Inwooners van het Prinsdom Walles deeze taal mede verstaan, en ik ook een oud voerman tegen zyn zoon hoorde zeggen, *put de hoeses toe de wagen*, hetwelke byna geheel Engelsch is.

Moeijelyk is het ondertusschen om te beslissen, of die van Westerschelling, dan of de overige Inwooners de Inboorlingen van het Eiland zyn.

Willebrord kwam in den jaare 690 hier te lande, en zal toen waarfchynelyk deeze taal geleert en gesproken hebben, zoo als dezelve toen in geheel Oost- en West-friesland gesproken wierdt.

In dit eiland zyn negen vogelkooijen, zeer veele konynen, en goed weiland; zoo dat ik geloof, dat de Inwooners zich des noods met hunne eigen voortbrengfelen zouden kunnen generen.

Hier woonen veele zoogenoemde grootfchippers, die meestal voor den Koophandel van Amsterdam vaaren, en braave, ervaren, en moedige zeelieden zyn.

Voorheen heeft dit eiland zyne eigen Heeren gehad, waar van één bekend staat met den naam van Volkert Reiner; vervolgens is het overgegaan in het huis van Aremborg, en eindelyk door den Hertog van Aarschot aan de Staaten verkogt.

Bchalven de Dorpen Westerschelling, Midland en den Hoorn, die ik getekent heb, is er noch een gehugt, alwaar eenige huizen staan, en hetwelke genoemd wordt *Om den Oost*; doch welk gehugt ik niet gezien heb.

De legging van het Dorp Midland is zeer aangenaam; het heeft in het midden eene fraaije laan, en een schilderachtig uitzigt over koorlanden.

De Hoorn heeft geene regelmaatige straat, maar de huizen staan verspreid.

In de Kerken van de drie Dorpen was niets te zien.

